

VOX

SPECIAL
GELOOF
OF
WETEN

Radboud Universiteit

Radboudumc

Malaria is de meest voorkomende tropische infectieziekte. Jaarlijks zijn er ruim 200 miljoen nieuwe gevallen van malaria en bijna een half miljoen sterfgevallen door malaria. Verreweg de meeste slachtoffers zijn Afrikaanse kinderen. Er is daarom dringend behoefte aan een vaccin tegen malaria. Het Radboudumc voert gecontroleerde malaria-infecties uit bij gezonde vrijwilligers om zo een bijdrage te leveren aan de ontwikkeling van een malaria-vaccin.

Doel

Het doel van deze studie is te onderzoeken hoe veilig en werkzaam de immunisatie met malaria-sporozoïeten (NF135) is tegen een gecontroleerde humane malaria-infectie.

Wij organiseren vrijblijvende informatie-avonden.

Contactpersonen:

Saskia van der Boor & Manon Alkema,
arts-onderzoekers

Telefoon: 06 15 39 95 80
E-mail: malariavaccin@radboudumc.nl
Website: www.malariavaccin.nl
Facebook: facebook.com/malariavaccin

De afdeling Medische Microbiologie van het Radboudumc is op zoek naar:

Gezonde vrijwilligers (18-35 jaar) voor een Malaria-onderzoek

Periode: 4 februari 2019 t/m 23 juni 2020

Vergoeding: 800 – 3100 euro

Schema

Groep	Periode	Onderzoek	Vergoeding*
A1	4 februari 2019 t/m 12 mei 2020	3 immunisaties Tweemaal infectie met malaria onder strikt gecontroleerde omstandigheden	€2300-3100
A2	26 augustus 2019 t/m 1 oktober 2019	Éénmaal infectie met malaria onder strikt gecontroleerde omstandigheden	€800
A3	6 april 2020 t/m 12 mei 2020	Éénmaal infectie met malaria onder strikt gecontroleerde omstandigheden	€800
B1	18 maart 2019 t/m 23 juni 2020	3 immunisaties Tweemaal infectie met malaria onder strikt gecontroleerde omstandigheden	€2300-3100
B2	7 oktober 2019 t/m 12 november 2019	Éénmaal infectie met malaria onder strikt gecontroleerde omstandigheden	€800
B3	18 mei 2020 t/m 23 juni 2020	Éénmaal infectie met malaria onder strikt gecontroleerde omstandigheden	€800

*afhankelijk van het verloop van het onderzoek

Taaltrainingen

Start januari-februari

'Language is the gateway to understanding a culture'

Radboud **in'to** Languages
opent nieuwe werelden

www.into.nl

VOX NR. 3 12/2018 INHOUD

P. 6 / NIJMEEGSE HOOGLERAREN BIDDEN NIET / Enquête over religie op de campus

P. 14 / GELOVEN TEGEN DE BIERKAAI / Christelijke studenten houden zich staande

P. 17 / MEER DAN THEEDRINKEN / Moslimstudentenvereniging doet het zonder drank

P. 20 / ALS LUISTEREN JE BEROEP IS / Portretten van geestelijk verzorgers

P. 26 / GOD IN HET ZIEKENHUIS / Opereren op het grensvlak van leven en dood

P. 32 / MONNIK EN WETENSCHAPPER / Op bezoek in de abdij

EN VERDER / P. 4 / **IN HET NIEUWS** / P. 30 / **HEILIG WORDEN IN ACHT STAPPEN** / P. 36 / **LUCY'S LAW** / P. 41 / **PUNT** / P. 44 / **DE JONGENSDROOM VAN THE YEARLINGS** / P. 45 / **CULTUURTIPS** / P. 46 / **AGENDA** / P. 47 / **GEDICHT**

**HET RAADSEL
VAN DE GELOVIGE
BETA'S** P. 37

P. 6

P. 17

P. 20

P. 26

P. 32

BEELDBEWERKING COVER: JEROEN MURRÉ
(HET ONTWERP IS GEBASEERD OP DE COVER VAN DE ENGELSTALIGE
NEW SCIENTIST UIT JULI 2012)

REDACTIE NEEL

GEBED

Je kunt natuurlijk zeggen: 'Die paar regels, wat maakt dat uit?' Het gebed dat wordt uitgesproken bij een oratie of promotie is bovendien in het Latijn, niemand die het verstaat. Bidden hoort misschien wel bij een universiteit met een katholieke signatuur. En zo'n gebed is ook gewoon traditie, toch? Totdat iemand zich ongemakkelijk voelt bij het aanroepen van de heer tijdens haar promotie. En totdat een Amsterdamse columnist, toevallig lid van de promotiecommissie van de ongelovige doctor, dat ongemak wereldkundig maakt. 'Een verdediging zonder God was [in Nijmegen] niet mogelijk', schrijft Linda Duits in oktober in universiteitsblad *Folia*. Om te besluiten met: 'De wetenschap dient religie niet op te dringen aan haar beoefenaars.' Tja, wat dan? Dan ontstaat reuring. Hoogleraren mengen zich in het debat. Anno 2018 blijkt religie nog steeds gevoelig te liggen op de campus. 'Weg ermee' versus 'heilig'. Vox legde de kwestie 'gebed' voor aan alle ruim vijfhonderd Nijmeegse hoogleraren. Ongeveer de helft deed mee aan onze enquête naar geloofsbeleving. Wat blijkt? 52 procent vindt dat je zonder gebed moet kunnen promoveren. Overigens zegt bijna 60 procent atheïstisch of agnostisch te zijn. Deze special van Vox staat in het teken van religie. Geloven en weten, gaat dat (nog) wel samen?

Annamarie Haverkamp
hoofdredacteur Vox

www.facebook.com/voxweb.nl

@voxnieuws

BOVEN HET MAAIVELD

FUNS ELBERSEN

Met zijn twaalfde plek op de lijst maakt hij kans om het op een na jongste Eerste Kamerlid ooit te worden. Funs Elbersen, 23 jaar en rechtenstudent aan de Radboud Universiteit, is kandidaat voor de Eerste Kamer namens GroenLinks. Jonge Kamerleden zijn volgens Elbersen belangrijk: "Een grote groep jonge mensen wordt nu niet vertegenwoordigd, terwijl de besluiten die genomen worden wel degelijk gevolgen hebben voor onze toekomst." Door Kamerlid te worden kan hij zijn twee passies rechten en politiek combineren. De toegankelijkheid van het hoger onderwijs gaat hem in het bijzonder aan het hart.

WAARVAN AKTE

"Het welbevinden van studenten verliezen universiteiten uit het oog. Men is alleen nog maar bezig met de elite-studenten."

Hans Thijssen, hoogleraar Filosofie, in een verslag dat *ScienceGuide* maakte van een studiemiddag in Utrecht over het welzijn van studenten. De toegenomen excellentiecultuur op universiteiten heeft de druk op studenten verhoogd, zei Thijssen. De tendens van universiteiten om zich te profileren als excellent komt volgens hem niet ten goede aan het welbevinden van studenten.

IN HET NIEUWS

VOOR
DAGELIJKS
NIEUWS:
VOXWEB.NL

Kartonnen bed Omringd door slaapzakken en verhuisdozen protesteerden studenten in november voor meer studentenkamers in de stad. "Studenten dreigen in deze stad letterlijk op straat te komen staan", zei student politicologie Janno Rook, die zo'n anderhalf uur lang met andere studenten voor het stadhuis bivakkeerde. De gemeenteraad riep diezelfde dag de SSH& op om meer kamers te bouwen. Verschillende partijen onderzoeken nu waar nog ruimte is voor kamerzoekende studenten.

FOTO: TOM HESSELS

De lage waterstand vanuit de lucht

Nederlands leren Studenten moeten beter Nederlands leren. Hoogleraar Marc van Oostendorp zei eind oktober in zijn oratie dat taal belangrijker is dan ooit. "Waar je in het verleden kolenschepper kon zijn en de hele dag kolen kon scheppen zonder met taal bezig te zijn, moet je nu in bijna alle beroepen kunnen communiceren. Je moet je goed kunnen uitdrukken, anderen zien te overtuigen." Ook universitair docenten kunnen hier volgens Van Oostendorp meer verantwoordelijkheid in nemen. In zijn ideale wereld zien docenten het als hun nobele taak om aan de Nederlandse taalvaardigheid van hun studenten te sleutelen.

Radboudhiphop Op een bowlingavond van de studievereniging ontmoette Marnix Mohrmann zijn studiegenoot Maarten Smaling. Een tijdje later zaten ze samen in de studio en nu staat hun plaat *Synthetisch* op Spotify. Mohrmann: "Het album gaat over drugsgebruik op de bank. Over alle gekke dingen die je dan meemaakt in je hoofd terwijl je voor je uit zit te staren." De twee zijn kritisch op wat Mohrmann de "hiphop van tegenwoordig" noemt. Ze vinden die saai en simpel. De twee studenten managementwetenschappen zijn van plan in de toekomst meer hiphop met humor te lanceren.

Verwarde studenten Studentenhuisvester SSH& signaleert meer verwarde studenten. Het is niet zo dat er dagelijks drommen verwarde mensen door de gangen van de complexen struinen, maar het aantal

meldingen is wel gestegen. Behalve door een stijging van het totale aantal studenten, denkt Vincent Buitenhuis van de SSH& dat dit komt doordat studenten meer drugs gebruiken. De huisvester maakt nu afspraken met instanties om bij incidenten snel hulpverlening op gang te kunnen brengen.

Snelle medici Topteam 1 van het Radboudumc won de bedrijvenloop van de Zevenheuvelenloop dit jaar. Nadat de eindtijden van alle teamleden waren opgeteld, bleken de medici net wat sneller dan de dienders van de Nationale Politie. Triatleet Wesley Mols was de rapste Nijmeegse student. De medisch bioloog in opleiding finishte na 47 minuten en 31 seconden.

Op het droge Het waterpeil in de Waal was de afgelopen tijd historisch laag en dat is niet alleen vervelend voor woonbootbewoners. Ook het ecosysteem heeft te lijden onder de extreem lage waterstanden. De Nijmeegse ecooloog Rob Leuven legde Vox uit dat veel vissen, slakken, mosselen en larven van libellen, eendagsvliegen en kokerjuffers de langdurige droogte niet overleven. Invasieve exoten, zoals de reuzenvlokreeft uit het gebied rond de Zwarte en Kaspische Zee, winnen juist terrein. Zij planten zich sneller voort en eten veel inheemse diersoorten. Tijd om in actie te komen, vindt Leuven. "We zullen in Nederland heel goed moeten nadenken over hoe we onze waterhuishouding willen vormgeven."

ENQUÊTE

NIJMEEGSE HOOGLERAREN BIDDEN NIET

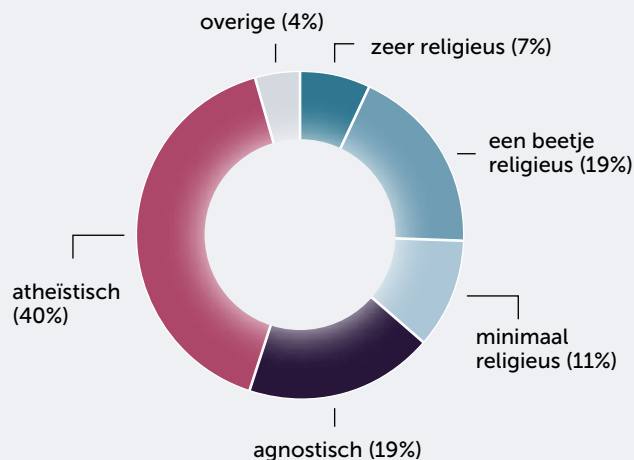
Hoogleraren aan de Radboud Universiteit zijn vaker atheïst of agnost dan religieus. Bidden of met regelmaat een kerk bezoeken doet het gros al helemaal niet.

Maar over het gebed bij academische zittingen zijn de meningen sterk verdeeld. Een promotie kan volgens een meerderheid best zonder. Dat blijkt uit een enquête van Vox over religie op de campus.

Tekst: Stan van Pelt en Martine Zuidweg

IN HOEVERRE BESCHOUWT U ZICHZELF ALS RELIGIEUS?

Voor het eerst is meer dan de helft van de Nederlanders niet-religieus, meldde het Centraal Bureau voor de Statistiek dit najaar. Hoe zit dat op de Nijmeegse universiteit? En, als blijkt dat een meerderheid niet-religieus is, moet je als universiteit dan blijven schermen met je religieuze identiteit? Vox stuurde alle Nijmeegse hoogleraren – ruim vijfhonderd – een enquête met vragen over hun geloofsgedachte en over de katholieke signatuur van de Radboud Universiteit. Ongeveer de helft van hen reageerde. De cijfers laten zien dat religie nog maar een kleine rol speelt bij de geënuquëerde campusbewoners. Een meerderheid van de ondervraagde hoogleraren beschouwt zichzelf als niet-religieus: ruim 40 procent is atheïst en een kleine 20 procent agnost. Van de gelovige hoogleraren (een kwart) is een derde zeer religieus, de rest ziet zich als ‘een beetje religieus’.

Intussen profileert de universiteit zich wel als katholiek. Op de Radboud Universiteit worden academische plechtigheden sinds jaar en dag geopend en afgesloten met een kort gebed. Wat er precies wordt gezegd, weten alleen ingewijden en gymnasiasten. De tekst is namelijk Latijn: ‘*Spiritus Sancti gratia illuminet sensus et corda nostra*’, in het Nederlands: ‘Moge de Heilige Geest ons verstand en ons hart verlichten’. Na afloop is er een dankgebed, ook in het Latijn: ‘Almachtige God, wij danken U voor al Uw weldaden. U, die leeft en heerst in de eeuwen der eeuwen.’

Nog niet zo lang geleden reageerde *Folia*-columniste Linda Duits*, in Nijmegen op bezoek als lid van een promotiecommissie, verontwaardigd. “Aan de uni behoort

ALS JE WILT PROMOVEREN ZONDER GEBED

Of ze misschien mocht promoveren zonder gebed, vroeg Marijke Naezer, postdoc bij genderstudies, aan de pedel toen haar promotie in zicht was. Ze kreeg nul

op het rekest. Promoveren zonder gebed is niet mogelijk, antwoordde de pedel. Naezer was teleurgesteld. En het voelde ‘raar’ en ‘bevreemdend’ toen de Latijnse tekst over de ‘Heilige Geest’ en ‘Almachtige God’ uiteindelijk werd uitgesproken tijdens haar promotie. *Folia*-columnist Linda Duits woonde haar promotie bij en hoorde over de bezwaren van Naezer. Na afloop schreef Duits haar veelbesproken column.

Ruim een maand later vertelt Marijke Naezer hoe ongemakkelijk ze zich voelt bij dingen die in naam van religie gebeuren. “Hoe er in de katholieke kerk bijvoorbeeld wordt omgegaan met homoseksualiteit vind ik ontzettend pijnlijk. Terwijl een van de grote thema’s naastenliefde is. Nou, die naastenliefde geldt dus alleen voor een bepaalde

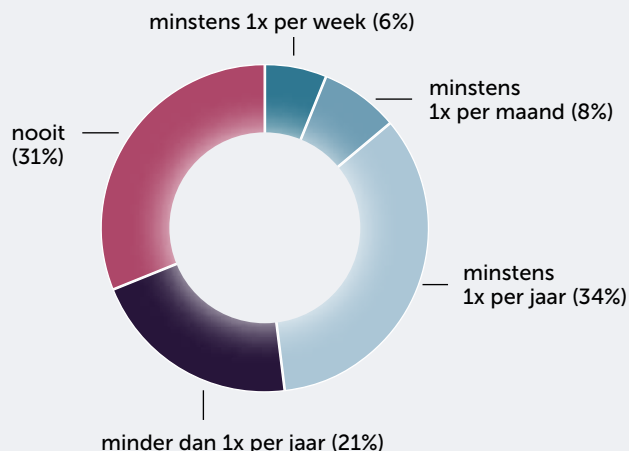
groep mensen. En dan heb ik het niet eens over de ongelijkheid tussen man en vrouw in de kerk en over de problematische opvatting over een thema als abortus, of de manier waarop de kerk omgaat met het grootschalig kindermisbruik binnen de kerk. Ik heb om die reden afstand genomen van de kerk. Bij mij roept het katholieke nare associaties op.”

Een ritueel tijdens zo’n ceremonie is prachtig, vindt Naezer. “Maar waarom moet dat in de vorm van een gebed?” Het uitspreken van het gebed maakt dat ze zich juist buitengesloten voelt. Terwijl: “Dit is ook mijn universiteit.”

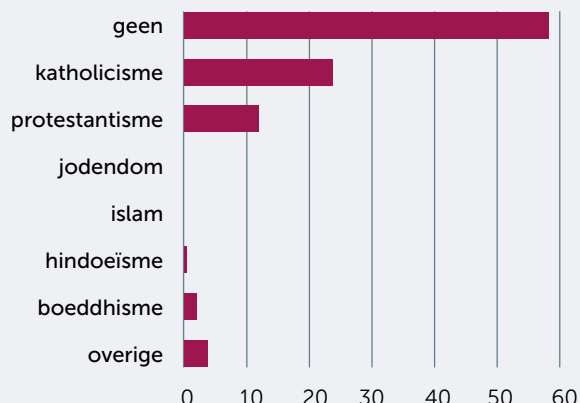
* De column van Linda Duits is te vinden op Voxweb.nl

HOE VAAK BEZOECT U EEN KERK OF GEBEDSHUIS?

TOT WELKE RELIGIE REKENT U ZICH?

in procenten

HET KATHOLIEKE POETS JE NIET ZOMAAR WEG

Wat gaat er verloren als je de katholieke identiteit van de universiteit weghaalt? Marc de Kesel, een van de twee directeurs van het Titus Brandsma Instituut,

onderzoeksinstituut op het gebied van de christelijke mystiek en spiritualiteit, antwoordt dat dat niet eens kan. "Je draagt een eeuwenoude traditie in je identiteit mee. Die achtergrond kies je niet, die heb je gewoon." Het katholieke poets je niet zo maar weg, zegt De Kesel. Dat moet je ook niet willen, vindt hij. Want als je de samenleving ten goede wilt veranderen, kun je dat juist beter doen vanuit het draagvlak van een bestaande traditie. "Een traditie is altijd meerstemmig en dus ruimer dan je denkt."

Vanuit de katholieke notie van naastenliefde kun je prima kritisch staan tegenover het antiabortusstandpunt of een lans breken voor homoseksualiteit, zegt hij. "De paus kan daar misschien anders over denken, maar hij valt niet met de traditie samen. Je moet je

door de traditie niet laten weerhouden om je stem te verheffen."

Je kunt je katholieke achtergrond dus inzetten om de strijd aan te gaan tegen de oerconservatieve krachten binnen het katholicisme. En, zegt De Kesel, "Je kunt uit die traditie ook iets halen waar je als universiteit als geheel beter van wordt."

Een universiteit heeft als taak om te werken aan de grote problemen in de samenleving, vindt hij. "En dat kan een katholieke universiteit evengoed als een universiteit die geen religieuze traditie claimt. Misschien zelfs beter. Gebruik dus je katholieke achtergrond om je werk goed te doen."

God facultatief te zijn", betoogde ze. Het Nijmeegse college van bestuur denkt daar anders over. In een column op de website van de universiteit sprak collegevoorzitter Daniël Wigboldus lovend over de verbindende kracht van het gezamenlijk uitspreken van een gebed.

Toch is het gebed niet populair. Een krappe meerderheid van de geënquêteerde hoogleraren is het met Linda

Duits eens: het moet mogelijk zijn om aan de Nijmeegse universiteit te promoveren zonder gebed.

"Wat erg!" reageert hoogleraar Franse letterkunde en cultuur Alicia Montoya, die juist voorstander is van het gebed. Niet vanwege het katholieke geloof dat ermee wordt uitgedragen, Montoya is atheïst, maar puur om de traditie.

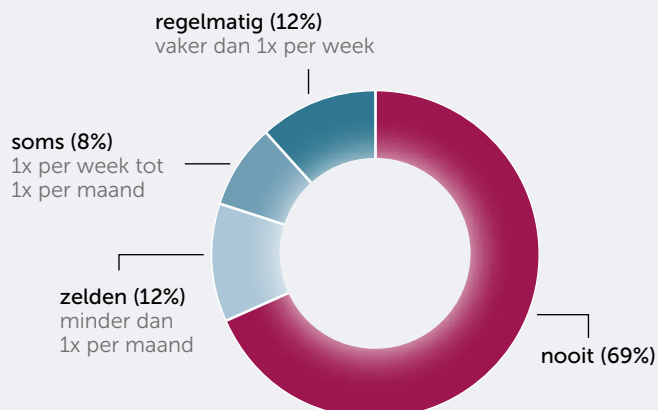
"De universiteit heeft ook een

museale functie vind ik, in de zin van het bewaren en bestuderen van tradities. Het is de band met je verleden, draagt bij aan het idee dat je onderdeel bent van iets groters dan alleen je eigen kleine ik."

Paradoxaal

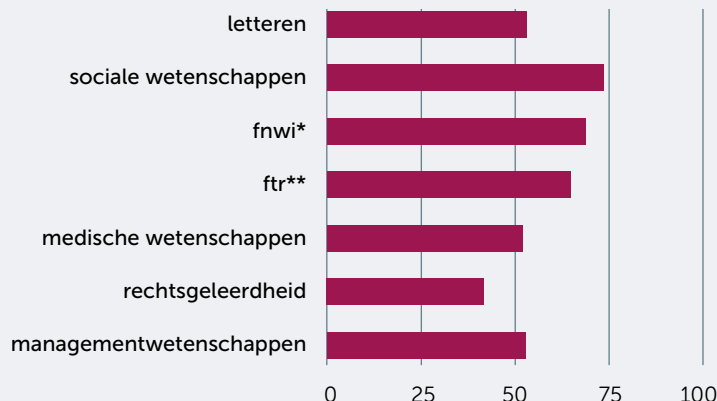
Misschien komt het door haar letterkundige achtergrond, oppert ze. "Juist als je historisch bezig bent, zie je de waarde van traditie, van het erkennen van wat andere generaties achter hebben gelaten." En het katholieke geloof maakt nu eenmaal deel uit van de Radboud Universiteit, redeneert ze. "Het is zoals met familie. Je hebt misschien een oom die dingen heeft gedaan die niet door de beugel konden, maar het blijft je oom, hij hoort bij je familie. Het katholieke geloof is een deel van onze geschiedenis en alleen daarom al belangrijk."

BIDT U WEL EENS?

NIET-GELOVIGEN PER FACULTEIT

In procenten

* fnwi: faculteit der natuurwetenschappen, wiskunde en informatica

** ftr: faculteit der filosofie, theologie en religiewetenschappen

Er zijn meer hoogleraren die, hoewel atheïst, behoren tot de minderheid van de professoren (een kwart) die het gebed koesteren. Zoals hoogleraar Algemene rechtswetenschap Roel Schutgens. "Ik vind het een heel charmant ritueel. We onderscheiden ons daarmee van de andere universiteiten. We doen het hier al decennia zo, het heeft iets plechtstatigs en geeft kleur aan academische zittingen. Ik vind het ook een vrij onschuldig gebruik. Dus ik zou denken: laten we dat vooral zo blijven doen." Of neem Mark Huijbregts, hoogleraar Milieukunde. "Onlangs reikte ik een eredoctoraat uit in de Stevenskerk, met de beginwoorden *'In the name of the Lord'*. Mijn moeder viel van haar stoel van verbazing toen ze dat hoorde, want ze weet dat ik niet gelovig ben. Het klinkt misschien paradoxaal, als atheïst, maar ik vind dat het gebed cachet geeft aan het geheel, het bijzondere van het samenzijn weergeeft. Niet in de letter, maar in de geest."

Oubollig

Tegenstanders vinden juist dat het gebed helemaal niet thuishoort op een universiteit. Een verouderde traditie, zegt hoogleraar Cardiologie Angela Maas, katholiek opgevoed. "Ik merk het vooral bij bezoek van hoogleraren van andere universiteiten. Men vindt het toch een beetje vreemd dat we dat doen. Ik denk ook dat zo'n oubollig ritueel contraproductief werkt: het roept bij gasten niet alleen verbazing op, maar ook weerzin. Zeker bij bezoekers met andere geloofsovertuigingen. Dat moet je natuurlijk niet willen."

Een universiteit hoort een afspiegeling te zijn van de maatschappij, vindt Maas. "Dat betekent dat je een neutrale signatuur moet voeren. Zo zorg je ervoor dat alle mensen zich hier werkelijk welkom voelen."

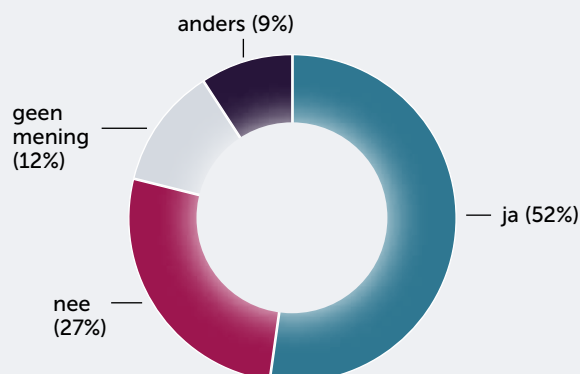
Ivan Toni, hoogleraar Cognitieve psychologie, vindt uitingen van religie in een universitaire omgeving 'raar'. De geboren Italiaan studeerde in Bologna, aan de oudste

'EEN UNIVERSITEIT MOET UNIVERSELE KENNIS NASTREVEN, ONGEKEURD'

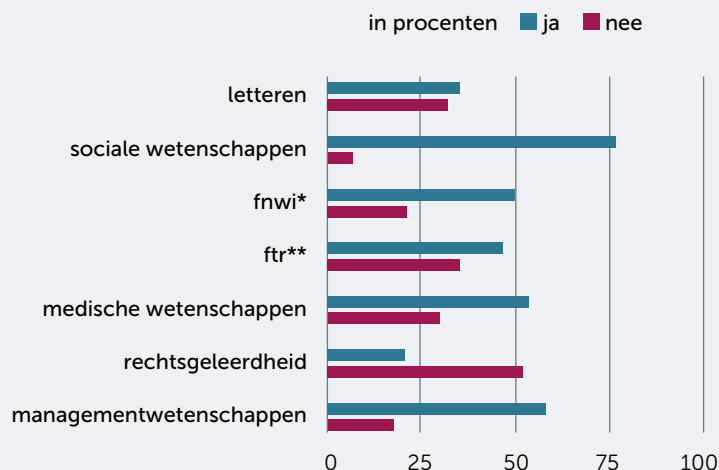
universiteit van Europa. Die werd in 1088 opgericht om een onafhankelijke bron van kennis te hebben, los van de kerk. "De regio waar ik vandaan kom, staat al 1200 jaar onder kerkelijk gezag. Mensen voelden dat juk eeuwenlang. De oprichting van onafhankelijke universiteiten was een bevrijding." Dat de Radboud Universiteit met de kerk verbonden is, vindt hij dan ook een contradictio in terminis. "Een universiteit moet universele kennis nastreven, ongekeurd." Hij heeft daarom wel getwijfeld of hij voor Nijmegen moest kiezen. "Maar ik ben niet iemand die uit morele verhevenheid ervan weg wil blijven. Ik dacht, ik kan er ook onderdeel van uitmaken en van binnenuit de discussie voeren."

Net als Maas pleit hij voor afschaffing van het gebed bij academische plechtigheden. Vanwege de verbintenissen met de katholieke kerk, maar ook omdat het te veel niet-katholieken voor het hoofd zou stoten. "De universiteit wordt steeds internationaler en cultureel diverser. Ik vind het niet respectvol naar al die andere culturen die hier rondlopen."

PROMOTIE ZONDER GEBED? UNIVERSITEIT

PROMOVEREN ZONDER GEBED? PER FACULTEIT

Ten slotte is er ook een meer pragmatische groep, die niet helemaal begrijpt waar de tegenstanders zich druk over maken. “*It comes with the job*”, stelt Wilbert Spooren, vicedecaan van de letterenfaculteit en ook atheïst. “Als iemand een gebedje zegt, tast dat toch niet de waarde aan van iemand met een andere gezindte?” In zijn ogen heeft niemand er last van. “Het is heel kort en in een taal die niemand verstaat. Het is gewoon een ritueel. We hebben ook allemaal gekke kleren aan bij zo’n promotie, waarin we ons liever niet op straat zouden vertonen.” René ten Bos, hoogleraar Managementfilosofie, valt Spooren bij. “Ik heb die wederzijdse aversie tussen geloof en wetenschap nooit begrepen. Die grens is historisch gezien ook vaag, allebei proberen ze de wereld te begrijpen. Biologen kennen ook een bijna goddelijke verklarende macht toe aan DNA.” Als het aan Ten Bos – tevens Denker des Vaderlands – ligt, blijft het gebed. “Vooral blijven doen. Het bidden, de toga, het zijn heerlijk glorieuze rituelen. Ik ben atheïst, maar prevel dan ook ‘amen’.”

Signatuur

Denken de geënquêteerde hoogleraren nog wisselend over het gebed, die verdeeldheid is ver te zoeken als het gaat om de katholieke signatuur van de universiteit. Moet de Radboud Universiteit zich sterker profileren als katholieke universiteit? Nee, vindt 80 procent van de respondenten. Religie zou geen enkele rol moeten spelen, zeggen psychologiehoogleraar Toni en geneeskundehoogleraar Maas, hooguit misschien binnen een theologische faculteit. Jurist Schutgens

ZIT ER DAN GEEN BISSCHOP IN HET BESTUUR?

Zit de bisschop van Den Bosch in het stichtingsbestuur? En heeft hij een stem in de benoeming van het

college van bestuur? Het gros van de hoogleraren weet ook niet precies hoe het zit. Nou, zo dus: Het bestuur van de Stichting Katholieke Universiteit (SKU) houdt toezicht op het college van bestuur van de Radboud Universiteit en de raad van bestuur van het Radboudumc. De leden van het bestuur van de SKU worden benoemd door de Nederlandse Bisschoppenconferentie, op voordracht van het bestuur van de SKU zelf. Op dit moment

telt het SKU-bestuur vijf leden, van wie voormalig VVD-politicus Loek Hermans voorzitter is. Een bisschop maakt er geen deel van uit.

De SKU benoemt de leden van het college van bestuur. De bisschoppen hebben daar dus niks meer over te zeggen. Hoogleraren worden benoemd door het college van bestuur op voordracht van de decaan van de faculteit. Alle docenten bij theologie – inclusief hoogleraren – moeten daarnaast in het bezit zijn van een ‘mandatum docendi’ (een mandaat om les te geven) van de bisschop.

merkt op dat het katholieke geloof nu ook niet prominent aanwezig is. “Het is vooral in een symbolische vorm zichtbaar: respect voor je naasten en dat je zorgzaam moet zijn voor je leefwereld, daar kan natuurlijk geen zinnig mens op tegen zijn.”

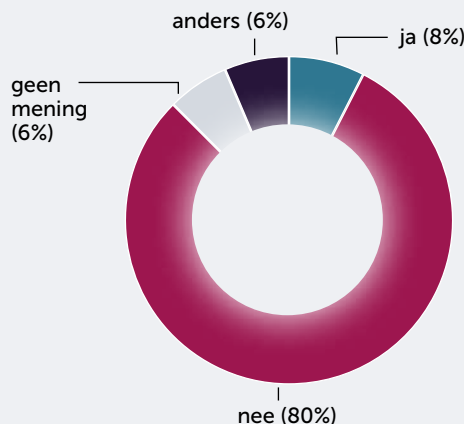
Toch staat in vacatures voor collegeleden van de Radboud Universiteit en leden van het bestuur van de Stichting Katholieke Universiteit (SKU) dat ‘de interesse uitgaat naar kandidaten van katholieke signatuur’. Het sluit aan bij de statuten van de stichting, waarin staat dat het stichtingsbestuur de katholieke identiteit van universiteit en ziekenhuis ‘bewaakt en bevordert’. Formeel gezien is het ook de Nederlandse Bisschoppenconferentie – als representant van Rome – die de leden van het stichtingsbestuur benoemt (op voordracht van de SKU).

Het gros van de hoogleraren vindt de katholieke signatuur echter helemaal niet belangrijk. Geloof zou geen rol moeten spelen, is de heersende mening.

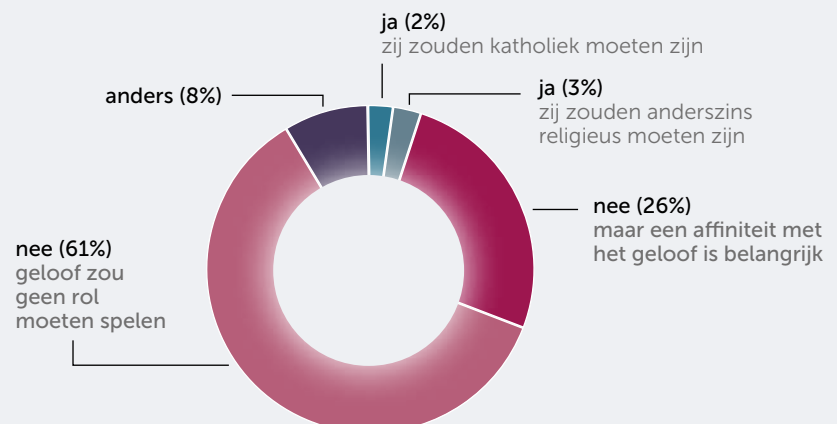
“Iedereen moet zich even welkom voelen op deze universiteit, welk geloof je ook hebt”, meent milieukundige Huijbregts. “Het mag wat mij betreft ook geen invloed hebben op bestuurlijke benoemingen. Geloof heeft op de campus een belangrijke ceremoniele functie, maar moet niet meer worden dan dat.”

Ook in sollicitatiegesprekken met hoogleraren komt het geloof aan bod. Schutgens: “In ons protocol staat dat je vraagt of ze het katholieke geloof kunnen respecteren. Dat is mij ook gevraagd. En ik voel me wel enigszins gebonden aan die belofte. Ik ben zeer overtuigd atheïst maar ik zal niet zo heel snel artikelen gaan publiceren met een fel pro-atheïstisch stand-

MOET DE UNIVERSITEIT ZICH STERKER KATHOLIEK PROFILEREN?

RELIGIEUZE SIGNATUUR COLLEGE VAN BESTUUR?

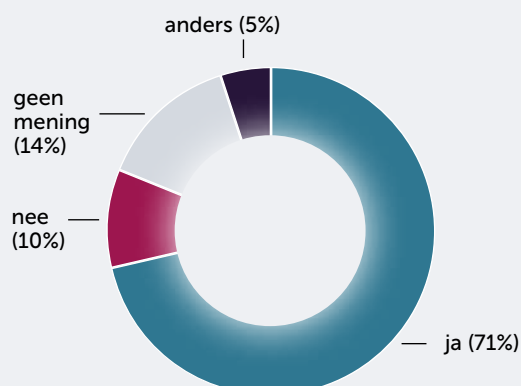
'IK ZAL NIET SNEL ARTIKELEN PUBLICEREN MET EEN FEL PRO-ATHEÏSTISCH STANDPUNT'

punt. Niet omdat ik bang ben, maar omdat ik dus ooit heb toegezegd dat ik de katholieke identiteit van mijn werkgever zal respecteren.”

Ruim 70 procent van de respondenten vindt dat de rol van de kerk in benoemingen op de universiteit en in het ziekenhuis afgeschaft moet worden. Al kun je je wel afvragen wat die rol is, zegt Schutgens. “Rechters worden in Nederland ook door de koning benoemd hè. Wat betekent dat een commissie iemand voordraagt en de koning er netjes z’n handtekening onder zet. Ik denk dat dat ook zo gaat met die bisschoppen. Ik heb nooit gehoord dat ze zich tegen een kandidaat hebben verzet. Ik denk dat de bisschoppen ook wel aanvoelen dat ze zich dat niet kunnen permitteren.” Managementfilosoof Ten Bos ziet juist voordelen van bestuurders met een religieuze signatuur. “Ik zie het katholicisme als bastion tegen de oprukkende bureaucratie. Katholieken snappen beter dat de beste wetenschappers niet degenen zijn die het meest publiceren. Het geloof legt namelijk ook nadruk op andere waarden, zoals verdraagzaamheid en vergevingsgezindheid. Daar kunnen bestuurders veel van leren.” *

ROL KERK BIJ BENOEMING AFSCHAFLEN?

Ieder zijn (bij)geloof

Monika Beck (20), student European Law School

“Ik ben er stellig van overtuigd dat mijn tentamenpen, zo noem ik 'm, ervoor zorgt dat ik mijn tentamens haal. Dat is natuurlijk niet het enige dat daarvoor zorgt, maar ja, het is voor de zekerheid, weet je wel. Op de middelbare school begon het al, ik had toen net zo'n pen als nu. Zo'n blauwe Clic Stic pen van Bic, niet die standaardversie, maar eentje uit de serie Ecolutions. Ik schreef er al mijn eindexamens mee en ik heb ze allemaal gehaald. Sinds ik op de universiteit zit, maak ik met zo'n pen ook m'n tentamens. Ook die heb ik tot nu toe allemaal gehaald. Ook bij het studeren vooraf gebruik ik deze pen. Het klinkt heel stom, maar ik heb het idee dat de stof dan in de pen terechtkomt, en dat die er tijdens het tentamen weer uit komt. Daarnaast is het gewoon een fijne pen om mee te schrijven. Toen de eerste tentamenpen leeg was, raakte ik een beetje in paniek. Ik heb letterlijk nog nooit een tentamen gemaakt zonder die pen, en dat wilde ik ook absoluut niet. Ik ben veel winkels afgegaan, maar nergens hadden ze de enige echte tentamenpen. Uiteindelijk vond ik 'm op internet, maar dan moest ik er wel meteen vijftig bestellen. Dat heb ik maar gewoon gedaan, haha. Ik ga natuurlijk niet het risico lopen dat ik mijn tentamens niet meer haal!”

RELIGIE
OP DE
CAMPUS**EEN POPPENHUIS VOOR
PRIESTERS IN SPE.**

Kleine jongens oefenden tot ver in de jaren vijftig van de vorige eeuw met een speelgoedaltaar als dit. "Wij hadden er eentje staan op de kinderkamer", herinnert Lodewijk Winkeler van het Katholiek Documentatie Centrum zich. "Ik heb er veel mee gespeeld hoor. De oudste zoon mocht de priester zijn, de andere jongens missionarissen en de meisjes uit de buurt waren de gelovigen. Er hoorden ook allerlei spulletjes bij voor de heilige mis. Je had speelgoedkelkjes, een speelgoedwierookvat, een speelgoedkandelaar."

Foto: Julie de Bruin

GELOVEN TEGEN DE BIERKAAI

Dat de invloed van religie in Nederland afneemt, is een gegeven. Toch zijn er nog studenten voor wie geloof een belangrijke rol speelt. Hoe is het leven als religieuze student op een weinig religieuze campus? Vox peilt de stemming bij de gelovige student.

Tekst: Mickey Steijaert / Foto's Perplex: Tom Hessels

Welke cijfers je ook bekijkt, de trend is overduidelijk. Nederlandse jongeren zijn nauwelijks meer lid van een kerk of geloofsgemeenschap. 'Religieuze jongeren in de minderheid', zo kopte het Centraal Bureau voor de Statistiek al in 2011 boven een persbericht. En het wordt steeds minder. In 2017 is nog maar 32,8 procent van de 18- tot 25-jarigen in Nederland lid van een kerk of geloofsgemeenschap. Onder hoogopgeleide jongeren is dat percentage waarschijnlijk nog lager.

Is dan ook heel het Nijmeegse studentenleven atheïstisch? Nee. Een klein groepje religieuze verenigingen blijft moedig weerstand bieden. Nijmegen telt liefst zes religieuze studentenverenigingen, met tezamen 363 leden die student zijn aan de Radboud Universiteit. Welke rol speelt geloof in hun leven? En hoe is het leven als religieuze student op een weinig religieuze campus?

VGSN-TQ, Ichthus, Quo Vadis – veel studenten zeggen deze namen weinig. De religieuze verenigingen zijn duidelijk minder bekend dan Carolus of Ovum. Maar voor gelovige studenten spelen ze een belangrijke rol. De verenigingen bieden een plek om gelijkgestemden te vinden. En dat is prettig als er verder weinig medestudenten zijn met wie je over geloof kunt praten.

Albert Rijs (23) is praeses van Katholieke Studenten Nijmegen (KSN), met 32 leden de kleinste christelijke vereniging. Studiegenoten kijken ervan op als hij vertelt dat hij lid is van de katholieke vereniging. "Dan krijg je vaak de standaardvragen: hoe zit het met seks voor het huwelijk, en met de acceptatie van homo's? Ik begrijp dat ook wel. Ik zie het juist als een mogelijkheid om met elkaar in gesprek te gaan."

'SOMMIGE MEDESTUDENTEN DOEN ER HEEL FLAUW OVER'

De religieuze verenigingen bieden, net als andere verenigingen, een combinatie van gezelligheid en serieuze activiteiten. Ze organiseren borrels, pubquizen en cantussen. Veel christelijke verenigingen werken met zogeheten 'kringen'. Dit zijn kleine groepjes leden die wekelijks bij elkaar komen om samen te bidden en Bijbelteksten te bespreken.

"Vaak bereidt één kringlid een onderwerp voor, dat je aan de hand van de Bijbel bespreekt", vertelt Jari Holtrop (23), assessor van VGSN-TQ. Dat kan van alles zijn, bijvoorbeeld een probleem waar een kringlid in zijn per-

soonlijk leven mee zit. Holtrop: "Over vrijwel ieder onderwerp is in de Bijbel wel een relevante passage te vinden." Zowel Rijs als Holtrop worden regelmatig met vooroordelen geconfronteerd. Rijs: "Op de intramarkt stonden we bij onze kraam een biertje te drinken. Dan hoor je af en toe: 'Huh, jullie mogen toch geen bier drinken?'" Holtrop kent soortgelijke verhalen. "Sommige medestudenten doen er heel flauw over. Dan roepen ze 'Mag dat wel van God?' als ik vertel dat ik een kater heb van een VGSN-

'IEDEREEN ZORGT VOOR ELKAAR'

Wie: Jari Holtrop (22), masterstudent biologie
Actief bij: Vereniging van Gereformeerde Studenten te Nijmegen – Thesaurum Quaeritans (VGSN-TQ)

"Vroeger dacht ik dat ik nóóit bij een vereniging zou willen. Ik ben ook pas sinds mijn tweede studie-

jaar christen. Ik leerde een gelovig meisje kennen dat ook biologie studeerde. In onze gesprekken merkte ik dat we ondanks haar geloof precies hetzelfde dachten over fundamentele biologische processen. Zij nam me mee naar de kerk en via haar leerde ik mensen bij VGSN-TQ kennen. In zo'n vereniging ontmoet je toch makkelijkker mensen met dezelfde interesses, merkte ik. Wat mij aantrok, is dat de VGSN-TQ niet zo groot is, een stuk kleiner bijvoorbeeld dan de NSN. Iedereen kent elkaar en zorgt voor elkaar. Naast geloof

en gezelligheid speelt ook wetenschap een grote rol: het is een van de drie pijlers onder onze vereniging. Zo organiseren we lezingen en themagroepen waarin leden iets over hun studie vertellen. Laatst gingen we bijvoorbeeld met z'n allen Latijnse teksten vertalen. Dat zal je anders niet zo snel doen. Soms krijg je wel eens flauwe reactie als je zegt dat je bij een christelijke vereniging zit. Maar dat is vooral een probleem voor die persoon zelf. Ik schaam me niet voor de dingen die ik doe en zou mijn geloof dan ook nooit voor me houden."

'WE PROBEREN ER VOOR IEDERE STUDENT TE ZIJN'

Wie: Denise Kluit (26, links op de foto), master Onderwijswetenschappen, en Jaël van Dijk (23), pas afgestudeerd
Actief bij: Studentencafé Perplex

Kluit: "In ons café bieden we studenten een vaste plek om verbinding te zoeken. Verbinding met God, maar ook met elkaar. Gratis diners zijn daarvoor ideaal. Samen eten is een goede manier om met elkaar in gesprek te komen. En het is bovendien een uitkomst als je aan het eind van de maand geen geld meer hebt." Van Dijk: "Perplex is geen studentenvereniging. Een community, dat is een beter woord. We hebben

geen leden en proberen er voor iedere student te zijn." Kluit: "Het mooie vind ik dat studenten ons ook vertellen wat we voor hen betekenen, dat het bezoeke van Perplex hen geholpen heeft om uit hun isolement te komen. Waar ik persoonlijk van overtuigd ben, is dat deze plek door God gegeven is. Dit café is op ons pad gekomen, en de sfeer is altijd goed. Daaraan merken we dat God hier is. Het is zijn werk dat we uitvoeren."

Gratis diner bij studentencafé Perplex

De gebedsruimte
van Perplex

'EEN KATER MAG DAT WEL VAN GOD?'

feest. Maar dat zijn uitzonderingen. De meesten zijn eerder verrast dat we niet alleen bij een kopje thee de Bijbel bespreken, maar ook samen bier drinken, dat er onderling gezoend wordt, noem maar op. Wij zijn ook studenten.”

Holtrop snapt de vooroordelen goed. Hij had ze ooit zélf, voor hij zich in zijn tweede studiejaar bekeerde tot het christendom en zich aansloot bij VGSN-TQ. “Ik had het idee dat bij zo’n vereniging iedereen volgens dezelfde regels moet leven. Maar je krijgt alle ruimte om uit te proberen welke regels jij wilt volgen, hoe je je geloof

vormgeeft. Dat is belangrijk, want juist als student ben je hierin sterk in ontwikkeling.”

Hoeveel Nijmeegse studenten geloven is onbekend. Cijfers ontbreken. Het CBS verzamelt weliswaar gegevens over religie in Nederland, maar heeft geen cijfers specifiek over Radboudstudenten. De universiteit zelf houdt niet bij of haar studenten aanhanger zijn van een bepaalde religie. Wel blijkt uit de Gezondheidsmonitor van de GGD Gelderland Zuid dat relatief heel weinig Nijmeegse hoogopgeleiden zichzelf beschouwen als lid van een kerk of geloofsgemeenschap: 17 procent tegenover 41 procent bij laagopgeleiden. Al kan dit ook samenhangen met leeftijd, benadrukt religieonderzoeker Joris Kregting. “Die hoogopgeleiden in Nijmegen zijn waarschijnlijk grotendeels student. En studenten zijn jong, en daarmee gemiddeld al minder gelovig.”

Kregting is verbonden aan Kaski, het onderzoekscentrum voor religie en samenleving van de Radboud Universiteit. Geloof speelt onder studenten een bescheiden rol en Kregting heeft in een aantal publicaties onderzocht hoe dat komt. “Zeker bij hoogopgeleiden speelt wetenschappelijk rationalisme mee,” zegt hij. “Het idee dat je bij elke bewering denkt: ‘Ja, maar heb je daar bewijs voor?’”. Daarbij komt dat de kerk vroeger sociale zekerheid bood. Nu heb je allerlei sociale zekerheidswetten, maar als je vroeger ziek werd was je de sjaak. Dan had je alleen de kerk om je te steunen.” Zeker onder de vaak welvarende hoogopgeleiden is het belang van kerklidmaatschap hierdoor afgenomen.

Vangnet

Toch draagt de geloofsgemeenschap ook in het Nijmeegse studentenleven nog zorg voor degenen die hulp nodig hebben. Bij VGSN en KSN bieden de kringen een vangnet wanneer je tegen problemen aanloopt als student, vertellen Rijs en Holtrop. En dan heb je nog studentencafé Perplex. Iedere dinsdagavond verzamelen zich zo’n twintig studenten in het pand van religieuze stichting De Verwondering voor een gratis diner, klaargemaakt door teamleden van Perplex. “Iedere student is welkom, ook als je een andere of geen geloofsachtergrond hebt”, vertelt initiatiefnemer Denise Kluit (26).

Op maandag en dinsdag organiseert Perplex gebedsuren, in de gebedsruimte die onderin het café is ingericht. Maar bij de diners van Perplex staat geloof niet op de voorgrond. Ja, er wordt gebeden vooraf. En bij het toetje is er een ‘aansnijpmoment’, waarbij Kluit of een teamgenoot een vraag in de groep gooit waarover de studenten een diep gesprek kunnen voeren. “Maar die vragen zijn niet per se gelovig van aard”, zegt Kluit.

Kluit ziet psychische problemen bij de huidige generatie studenten: eenzaamheid, stress en depressie. Dit is haar motivatie om zich voor Perplex in te zetten. Kluit: “Op de website van Vox stond dat studentenhuysvester SSH& steeds meer meldingen krijgt van studenten die in de war zijn. Mijn hart brak toen ik dat las. Het is soms niet makkelijk om je thuis te voelen in een vreemde stad, om echt gezien, gekend en gewaardeerd te worden. Perplex is een plek waar je je altijd welkom kan voelen als je dat nodig hebt.” *

'IK STA STERKER IN MIJN SCHOENEN'

Wie: Albert Rijs (23),
vierdejaars pedagogische
wetenschappen
Actief bij: Katholieke
Studenten Nijmegen (KSN)

“Mijn moeder is katholiek,
maar mijn vader niet.
Daardoor ben ik vroeger
nooit op katholieke jeugd-

kampen geweest, zoals
veel andere katholieke
kinderen. Ik kom uit een
omgeving in Limburg die
vrij antireligieus is. Dan is
het best moeilijk om in je
geloof te volharden. Het is
mooi om lid te zijn van
KSN. Ik sta nu veel sterker
in mijn schoenen, hoef
me niet langer overal te
verdedigen.

De KSN is de enige katho-
lieke vereniging van Nijme-
gen. Als je in het bestuur
wilt, dan moet je rooms-
katholiek zijn, dus inclusief
doop en communie. Daar-
buiten stellen we ons ook
open voor mensen uit

andere geloofsrichtingen,
al staan onze activiteiten
vooral in het teken van het
katholieke geloof. Onze
geestelijke leidsman van de
Maria Geboortekerk, bij
wie leden met vragen over
het geloof terecht kunnen,
zorgt dat het katholieke
gehalte in onze activiteiten
overeind blijft.

Als iemand me ernaar
vraagt zeg ik gewoon dat
ik bij een christelijke ver-
eniging zit. Soms krijg je
dan vervelende reacties.
Dat hoort erbij. ‘Je zal
bespuwd worden’, zei
Jezus al. Ik hoef me er
niet voor te schamen.”

Het kennismakings-
feestje van de MSV

BORRELEN ZONDER BORREL

'Als ik hoor dat iemand nog nooit een moslim heeft ontmoet, nodig ik diegene uit.' Sümer Sen van moslimstudentenvereniging MSV gaat graag in gesprek met niet-moslims. Op de universiteit, maar ook daarbuiten. Een kennismaking bij spa en hummus.

Tekst: Jozien Wijkhuijs / Foto's: Bert Beelen

De hapjes en flessen spa staan klaar op tafel in de verenigingengang onder het sportcentrum. Het is maandagavond en 'Meet MSV' gaat beginnen. Penningmeester Fatima Ba heeft kip- en rundvleeshapjes gemaakt met haar moeder en er zijn allerlei soorten hummus, dips en brood. Wat ontbreekt, is bier. De kersverse bestuursleden van moslimstudentenvereniging MSV bedanken uitvoerig alle bezoekers die de kou hebben getrotseerd om hen te feliciteren met hun nieuwe functie. Ze schenken hoogstpersoonlijk iets te drinken in voor elke gast.

Meet MSV is een variant op de traditionele constitutieborrels, de kennismakingsborrels die studentbesturen organiseren in oktober en november. "We gaan daar ook wel eens heen," vertelt Sarah Boulehoual, student Political Science en secretaris van de vereniging, "maar dan wel op onze manier. Naar de borrel van de koepel van christelijke studentenverenigingen gingen we bijvoorbeeld direct om zeven uur. We schudden handen, maakten een praatje en gingen op tijd weer naar huis." Ze voegt eraan toe, lachend: "We krijgen soms verraste reacties: 'Oh mijn God, komen moslims ook naar een constitutieborrel?' Natuurlijk wel, maar vanuit ons geloof kiezen we ervoor niet te drinken."

Ieder zijn (bij)geloof

**Lisa Schmeinck (21),
student Theologie en
religiewetenschappen**

"Soms laat ik ze op mijn tafel liggen en raak ze even aan tijdens een tentamen. Ik vraag me wel eens af of het iemand opvalt, maar niemand heeft me ernaar gevraagd. Misschien komt dat omdat ik theologie studeer: er zitten veel gelovige mensen in de klas.

Als ik iets belangrijk moet doen, een sollicitatiegesprek of een tentamen, neem ik mijn rozenkrans en Maria-medailon altijd mee. Ik houd ze in mijn hand en bid ermee. Van de week had ik een presentatie, dan doe ik vooraf snel een gebedje. Daarna voel ik me rustig en weet ik dat ik aan mijn presentatie kan beginnen. Er komt een soort van kalmte over me. Het is fijn om te weten dat er iemand met me mee kijkt.'

Ik ben niet strenggelovig opgevoed. Op mijn veertiende werd ik overtuigd rooms-katholiek, ik heb het geloof helemaal zelf ontdekt. Binnen de katholieke kerk dragen meer mensen standaard hun rozenkrans bij zich, of een ander teken van een heilige. Anderen branden een kaarsje. Maar dat doen ze niet tijdens een tentamen denk ik, haha."

'OOK MENSEN DIE ZICH WILLEN VERDIEPEN IN DE ISLAM ZIJN WELKOM'

"Daarom organiseren we zelf geen borrel," zegt commissaris Externe Zaken en filosofiestudent Sümer Sen. "Maar we willen iedereen wel ontmoeten, vandaar dit kennismakingsfeestje."

Monsters

Het nieuwe, veertiende bestuur van MSV bestaat uit vier Radboudstudenten en een student van de HAN. De afgelopen jaren steeg het ledenaantal gestaag en de vereniging heeft nu ongeveer 160 leden. Ter vergelijking: de grootste christelijke tegenhanger, 'bier en Bijbel'-vereniging NSN, heeft 183 leden. "Er komen ook vaak niet-leden naar onze activiteiten," zegt Boulehoual, "zoals naar de lezingen, bijvoorbeeld over Mekka of de vraag of God bestaat." Niet alle leden zijn bovendien moslim, vertelt Sen. "Ook mensen die zich willen verdiepen in de islam zijn van harte welkom."

Die gastvrijheid is tijdens Meet MSV duidelijk zichtbaar. Als iemand aangeeft geen vlees te eten, neemt geneeskundestudent en voorzitter Sherin Said zich direct voor bij de volgende activiteit ook

vegetarische hapjes te bakken. De bestuursleden laten hun kantoor zien en nodigen iedereen uit vooral nog eens langs te komen. De wens om in gesprek te blijven is groot, vertelt Sen. In de samenleving en kleinschaliger ook binnen de universiteit. "Als ik hoor dat iemand nog nooit een moslim heeft ontmoet, nodig ik diegene uit", zegt hij. Ook spreken MSV-leden op basisscholen over de islam en moslims in Nederland. "Afstand creëert angst, een donkere steeg vult een mens met monsters", zegt Sen. "Ik vind het verstandig en redelijk om dat te voorkomen."

Hutspot en couscous

MSV werkt daarom graag samen met andere partijen. Lezingen organiseren de leden soms samen met christelijk dispuut Quo Vadis en FTR-faculteitsvereniging Awas. Met diezelfde clubs, NSN en politologieverenigingen Ismus, initieerde MSV ook Hutspot en couscous. Bij die terugkerende activiteit luisteren studenten tijdens een maaltijd naar sprekers en gaan ze in debat.

Andere activiteiten zijn de jaarlijkse reis, een cursus Arabisch en de Islam Awareness Month. Die awareness creëerde MSV bijvoorbeeld met een 'theehoekje' in de Rafter, waar geïnteresseerden thee konden drinken met moslims.

Hoewel de bestuursleden het moslim-zijn op een katholieke universiteit niet als negatief ervaren, vervult MSV wel de behoefte aan een plek waar ze niet 'anders' zijn. "Politologie, mijn studie, is echt een witte studie", zegt Boulehoual. Ook Fatima Ba is een uitzondering bij haar scheikundestudie aan de HAN. "Als moslim en als niet-witte student. Dat vind ik niet erg, maar het is fijn hier onder gelijkgezinden te zijn die op dezelfde manier met geloof omgaan." Katholieke Radboudtradities, zoals het gebed bij de opening van het academisch jaar, vinden

ze niet hinderlijk. "De universiteit is niet meer zo traditioneel", zegt Sen. "Er is ruimte voor andere geloven."

Ze zijn bijvoorbeeld blij met de gebedsruimte voor moslims in de Studentenkerk. "Ik raak regelmatig in gesprek met mensen van andere overtuigingen, als ik op mijn beurt wacht", zegt Sen. "Dat is interessant, ik leer van hun kijk op het leven." Met de andere religieuze verenigingen heeft MSV goed contact. "Al zijn we geen lid van de CSN – immers een koepel voor christelijke verenigingen – we kunnen voor samenwerking en advies prima bij hen terecht."

Nieuwe auto

Hoewel religie centraal staat, gaan de gesprekken bij MSV over méér dan bidden, zegt Boulehoual. "We maken heel veel lol,

bijvoorbeeld tijdens de ladies' nights." "We zijn heel grappig, hoor!" lacht Ba. Hoe je gelooft, is een erg persoonlijke kwestie, zegt Sen. "Ik weet echt niet wie hier vijf keer per dag bidt. Bidden is iets anders dan vragen om bijvoorbeeld een nieuwe auto. Het is een verbintenis aangaan met Allah. Dat is iets voor jezelf."

Aan het eind van de avond gunt Sen de laatste kipsnack aan een ander lid. Hij vertelt dat hij het belangrijk vindt soms op te offeren wat je graag wilt. Niet om gezien te worden, maar om goed te doen zonder eigenbelang. "Zo denk ik bij alles na waarom ik het doe. Ook bij mijn studie: ik wil hard werken. Dat is religieus gemotiveerd, ik denk dat ik hier met een doel ben. Ik wil het beste uit mezelf halen en de vermogens die mij zijn geschonken ten volle gebruiken." *

ADVERTENTIES

Het Hulpfonds helpt!

Het Hulpfonds biedt aan alle collega's van het umc en de universiteit financiële ondersteuning. Wij helpen met financieel advies, budgetbegeleiding en renteloze leningen.

Wil je meer informatie?

E-mail: info@hulpfondsradboud.nl | Telefoon: (024) 309 33 10 | www.hulpfondsradboud.nl

Radboud Universiteit

Radboudumc

Karaktervolle locaties

Vergader- en Conferentiecentrum Soeterbeek

Ruimte voor concentratie

www.ru.nl/soeterbeek

reserveringsbureau@fb.ru.nl of bel: 024 - 361 58 25

Uw locatie voor één of meerdaagse cursussen, seminars, vergaderingen, trainingen of conferenties. Ervaar de inspirerende rust.

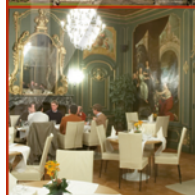
Faculty Club Huize Heyendaal

Dé ontmoetingsplek op de campus

www.ru.nl/facultyclub

facultyclub@fb.ru.nl of bel: 024 - 361 59 79

Lunch en diner à la carte, ook arrangementen voor recepties, diners en feesten. Uitstekend geoutilleerde vergaderruimten.

Radboud Universiteit Nijmegen

DE KRACHT VAN LUISTEREN

Er écht voor iemand zijn. Dat is wat Francine, Wouter en Ninke leren in de opleiding tot geestelijk verzorger. Als ze hun master hebben afgerond, staan ze mensen bij met zingevingsvragen rond leven en dood. 'Mensen vertellen soms dingen die ze nooit eerder met iemand deelden.'

Tekst: Annemarie Haverkamp / Foto's: Duncan de Fey

'IK WIL MÉÉR BIEDEN DAN EEN INTERVIEW'

Francine Wildenburg (36)
uit Utrecht

"Geestelijk verzorger is van oudsher een beroep dat door religieuzen werd uitgevoerd. De pastoor kwam langs om op iemands sterfbed te praten over het hiernamaals of het geloof in God. De maatschappij is veranderd, minder mensen gaan naar de kerk. Ik word een geestelijk verzorger zonder religieuze achtergrond.

In mijn vorige werk als journalist bij het *Algemeen Dagblad* schreef ik veel over de zorg. Vaak ging het over ziektes of behandelingen. Maar zelden over hoe je omgaat met een situatie die niet op te lossen is. Wie zorgt er voor je als je ongeneeslijk ziek bent, gehandicapt raakt of te maken krijgt met verlies? Toch raakten dit soort verhalen me het meest. Als journalist kun je niet meer doen dan knikken en schrijven. In de rol van geestelijk verzorger heb je langer en dieper contact en beschik je over de tools om mensen te helpen.

In de opleiding leer ik gesprekstechnieken, dat raakt aan journalistieke interviews. Goede vragen stellen en luisteren is belangrijk. De gesprekken zijn vertrouwelijk, mensen vertellen soms dingen die ze nooit eerder met iemand deelden. Pijnlijke zaken, of iets waarvoor ze zich schamen. Dat kan enorm opluchten en zorgen voor een andere mindset. Je kunt samen met iemand op zoek gaan naar een ervaring of een metafoor die steun biedt. Voor mijn studie lees ik nu de Bijbel en de Koran. Je moet snappen wat Jezus betekent voor een christen en hoe belangrijk de profeet Mohammed is in het leven van een moslim. Ik hoef niet mee te bidden, maar moet wel de rituelen begrijpen. Na mijn studie hoop ik deels in een ziekenhuis te kunnen werken en deels bij mensen thuis. De minister van Volksgezondheid stelt per 1 januari 25 miljoen beschikbaar voor geestelijke verzorging in de thuissituatie, dat is heel goed nieuws!"

'BEKENDEN ZEGGEN
DAT IK MIJN ROEPING
HEB GEVONDEN'

Wouter Derks (20) uit Dongen

"Een paar jaar geleden ben ik uit de kast gekomen als christen. Mijn ouders zijn gelovig en beiden theoloog, maar ze hebben mij altijd heel vrij gelaten. Lange tijd wist ik niet precies hoe ik er zelf in stond. Vragen over religie en levensvragen vond ik wel altijd interessant. Wat doen we op deze wereld? Wat is de reden dat ik elke ochtend uit bed kom? Soms heb ik ontmoetingen die zó mooi zijn, die zie ik als iets goddelijks. Vergelijk het met liefde. Iedereen weet dat het bestaat, maar het laat zich lastig bewijzen.

Ik doe de hbo-bachelor tot geestelijk verzorger in Utrecht én volg alvast de premaster aan de universiteit hier. Wil je later in een academisch ziekenhuis werken, dan is een academische opleiding vereist. De hbo-studie vind ik heerlijk omdat ik veel behoefte heb aan de praktijk. Vorig jaar mocht ik al stage lopen in een ziekenhuis.

Bekenden zeggen wel eens: 'Jij hebt echt je roeping gevonden.' Het woord roeping zou ik zelf niet gebruiken, maar ik snap het wel. Een geestelijk verzorger is een vertrouwenspersoon. Mensen zitten ergens mee en jij hebt de eer naar ze te luisteren. Ik vind het prachtig om er echt voor iemand te zijn, wist als kind al dat ik iets sociaals wilde doen.

Mijn vader laat me als pastoraal werker soms zijn preek lezen. We voeren mooie gesprekken. Als geestelijk verzorger ben ik er straks niet alleen voor gelovigen, maar voor iedereen die met levensvragen en zingeving bezig is. Ik realiseer me dat ik nog erg jong ben en niet zo veel levenservaring heb. Als persoon kan ik alleen maar proberen te groeien, dat is belangrijk voor het vak. Volgens mijn stage-begeleider in het ziekenhuis ben ik goed in staat een sfeer te creëren waarin mensen zich gehoord voelen."

Ninke Luijters (32) uit Cuijk

"Sinds mijn zestiende is het mijn droom om met een ngo naar Congo te gaan en oorlogsslachtoffers te helpen. Maar onze kinderen zijn nog klein, het is nu niet het goede moment. Een onderwerp dat mij erg bezighoudt is *moral injury*, morele verwonding (bijvoorbeeld bij veteranen, red.). Het aandachtig luisteren naar de ervaring van mensen die een indringende gebeurtenis hebben meegemaakt, is essentieel voor hun verwerking. De essentie van het werk van geestelijk verzorger is wat mij betreft het onbevooroordeeld aanhoren van wat iemand vertelt.

Meer dan tien jaar heb ik als verpleegkundige in het ziekenhuis gewerkt, voornamelijk bij verloskunde. Daar heb ik ook herdenkingsbijeenkomsten georganiseerd voor ouders van overleden kindjes. In die rol merkte ik hoe belangrijk het is om de persoon tegenover je erkenning te geven en serieus te nemen. Een moeder die

twee baby's had verloren, zei eens tegen me:

'In het andere ziekenhuis voelde ik me zó niet gehoord, zó niet begrepen.' Dat raakte me. Het had de toch al intens verdrietige situatie voor haar nodeloos zwaar gemaakt.

Ik ben goed in luisteren en heb besloten daar nu mijn levenswerk van te maken. Zelf ben ik katholiek opgevoed, maar een religieuze achtergrond is denk ik niet nodig om een goede geestelijk verzorger te worden. In de opleiding leren we veel over de islam en het jodendom, dat is zinvol. Vanuit je eigen westerse, christelijke identiteit kun je makkelijk fouten maken. Zo is het in de verloskamer handig te weten dat een islamitische vader volgens de traditie een gebed in het oor van zijn pasgeboren baby wil fluisteren. Waar het kan, moet je daar ruimte voor maken.

Als geestelijk verzorger zou ik graag met een therapiehond werken en ik ben aan het uitzoeken hoe dat zou kunnen."

**'HET IS MIJN DROOM OM
NAAR CONGO TE GAAN'**

RELIGIE
OP DE
CAMPUS

Het **NEERLANDICA CATHOLICA** is een uit 1888 stammend overzicht van alle parochies, scholen, kloosters en andere katholieke Nederlandse instituties. "En daarmee dus het saaiste boek van Nederland", grinnikt oud-directeur en nu vrijwilliger van het Katholiek Documentatie Centrum (KDC) Lodewijk Winkeler. Maar het katholieke volksdeel was er eind negentiende eeuw maar wat trots op. Het boek liet namelijk zien hoe goed de katholieken hun zaakjes op orde hadden in de Lage Landen. Het eerste exemplaar van *Neerlandica Catholica* werd overhandigd aan Paus Leo XIII, ter gelegenheid van zijn gouden priesterjubiläum.

Foto: Julie de Bruin

OPEREREN OP
HET GRENSVLAK VAN
LEVEN
EN DOOD

God is nooit ver weg in het ziekenhuis. Hij speelt een rol in de geschiedenis van het Radboudumc en in de hoofden van gelovige patiënten. Hoe ga je daar als arts mee om? Vruchtbaarheidstrajecten en de behandeling van ernstig zieke baby's liggen ook zonder religieuze moraal gevoelig.

Tekst: Annemarie Haverkamp / Foto links: Getty Images / Overige foto's: Radboudumc

Of hij wel eens het gevoel heeft dat hij op de stoel van God zit? Ja, bekent neonatoloog Arno van Heijst. Soms, als hij worstelt met een dilemma rond het wel of niet verder behandelen van een pasgeboren baby, hoort hij een stemmetje in zijn hoofd. 'Blijf weg van dit soort beslissingen', fluistert het stemmetje. 'Wie ben jij om een besluit te nemen over dit leven?'

"Aan de andere kant", zegt Van Heijst, "zijn wij dokters het die een behandeling starten. Het gebeurt dat we hoopvol beginnen en de behandeling niet brengt wat we voor ogen hadden. Dan kun je niet anders dan het gesprek aangaan of doorgaan nog wel in het belang van het kind is."

Van Heijst is hoofd van de afdeling neonatologie van het Radboudumc. De helft van de baby's die daar terechtkomen, is te vroeg geboren. Vanaf een zwangerschapsduur van 24 weken kunnen kinderen in Nederland worden behandeld. De keuze is aan de ouders. Tot 2010 lag die grens bij 25 weken. Hoe meer er technisch mogelijk is, hoe vaker artsen zich de vraag stellen wat wenselijk is, zegt Van Heijst. Hij is voorzitter van een landelijke werkgroep die de richtlijn opnieuw tegen het licht gaat houden. Wat is de absolute ondergrens? Welke factoren spelen een rol bij de afweging wel of niet behandelen? Zouden artsen en verpleegkundigen extreem vroeggeboren kinderen geen zorg bieden, dan zouden de prematuren het niet redden. Vier van de tien met 24 weken geboren baby's overlijden op de afdeling neonatologie alsnog en uit onderzoek blijkt dat een deel van de overlevers later neurologische, verstandelijke en/of fysieke beperkingen heeft.

Een ingrijpende beslissing over het leven van een baby neem je nooit alleen, zegt Van Heijst. "Ik zeg altijd dat iedereen die op onze afdeling twijfelt aan de zinvolheid van een behandeling – ook al is het bij wijze van spreken de schoonmaker – dat moet uitspreken. Dan gaan we om de tafel en houden we een moreel beraad. Dat gebeurt volgens een vast stramien. Het overleg wordt voorgezeten door een ethicus."

In het overleg staat niet het medisch ingrijpen centraal, maar de vraag wat de gevolgen daarvan zijn. De ernst van de ziekte of handicap, het toekomstperspectief van het kind. De religieuze overtuiging van de ouders kan in dat gesprek ook aan de orde komen. Het kan voorkomen dat ouders, bijvoorbeeld als ze streng gereformeerd zijn, willen

**'STOPPEN
MET
BEHANDE-
LEN IS
GEEN
ACTIEVE
LEVENSB-
EINDIGING'**

dat de artsen doorgaan met de behandeling omdat het staken ervan uit den boze is vanuit hun geloofsovertuiging. "Het staken van de behandeling wordt door sommige mensen gezien als euthanasie, maar volgens de letter van de wet is het dat niet. Het gaat om een ernstig zieke patiënt die leeft met medische ondersteuning. Stoppen met behandelen is geen actieve levensbeëindiging."

Het kan helpen om strenggelovige ouders dat uit te leggen. Maar meestal, is de ervaring van Van Heijst, geeft het geloof niet de doorslag. Als ouders eenmaal zien dat hun kind een slechte prognose heeft, komt de aanvaarding met de tijd. "Ik heb wel eens ouders hier gehad die zeiden dat ze van hun dominee niet mochten stoppen met de behandeling. Ik vroeg hoe de dominee kon weten hoe hun kind eraan toe was en heb hem zelf uitgenodigd. Samen zijn we gaan kijken naar de baby. Uiteindelijk zei hij tegen mij: 'U moet maar doen wat volgens u het beste is'."

Het Radboudumc heeft van oudsher het imago aan de hand te lopen van de katholieke kerk, zegt Van Heijst. Er zijn nog steeds mensen die tegen hem zeggen: "Maar in Nijmegen stoppen jullie toch nooit een behandeling?"

In het fertiliteitslab.

Alsof elk leven, hoe uitzichtloos ook, heilig zou zijn. Uit verhalen weet hij dat dokters vroeger inderdaad verantwoording moesten afleggen aan de bisschoppen die waakten over de katholieke signatuur, bijvoorbeeld bij zwangerschapsafbreking.

“Ik werk hier dertig jaar en in die tijd is er echt heel veel veranderd”, zegt hij. “Ik denk niet dat we terughoudender zijn dan andere ziekenhuizen, maar beeldvorming laat zich moeilijk ombuigen.”

Alleenstaande moeders

Didi Braat bevestigt de woorden van Arno van Heijst: vroeger was het katholieke stempel meer leidend in het ziekenhuis, nu zijn het vragen uit de maatschappij die de richting bepalen. Braat is hoofd van de afdeling Verloskunde en Gynaecologie in het Radboudumc. Er was een tijd dat lesbische stellen in Nijmegen niet in aanmerking kwamen voor een vruchtbaarheidsbehandeling, weet ze nog. “Maar als artsen hebben wij een eed afgelegd. Het is onze verantwoordelijkheid mensen te helpen op een zo goed mogelijke manier. Wat is er mooier dan twee mensen die van elkaar houden te helpen bij hun kindervens, en wat zou het dan uitmaken dat het om twee vrouwen gaat?”

Al jaren zijn lesbische stellen welkom bij gynaecologie. Wanneer die omslag is gekomen, kan Braat niet precies achterhalen, maar ze vindt het huidige beleid niet meer dan logisch. Alleenstaande vrouwen kunnen ook in Nijmegen terecht. “In die laatste gevallen kijken we wel extra naar het belang van het kind.” De gynaecologen hanteren daarbij het protocol ‘morele contra-indicaties’ van de Nederlandse Vereniging voor Obstetrie en Gynaecologie (NVOG). Aan de hand van vragen proberen behandelaars en betrokkenen samen in te schatten of er een groot risico is op ernstige schade voor het nog ongeboort kind. Kan de moeder de opvoeding straks alleen aan? Is er een vangnet? “Soms is er een huisarts aanwezig bij het beraad, of de patiënt zelf.”

‘WAT IS ER
MOOIER
DAN TWEE
MENSEN
TE HELPEN
BIJ HUN
KINDER-
WENS?’

EENPERSOONSKAMERS

Op de nieuwe afdeling neonatologie van het Radboudumc, die rond 2022 is afgerond, is het streven om alle pasgeboren baby's een eigen kamer te geven. Belangrijkste voordeel voor ouders is natuurlijk dat ze meer privacy hebben. Een bijkomend pluspunt is volgens afdelingshoofd Arno van Heijst dat mensen meer mogelijkheden hebben om rituelen uit te voeren. Dat kan een doop zijn van een kindje dat net is overleden, of een afscheid. “We hebben hier wel eens een Marokkaanse familie gehad van 25 man. Ik vind dat heel mooi, het is belangrijk dat mensen er voor elkaar zijn. Rituelen zijn vaak essentieel voor de ouders om verder te kunnen in het leven.”

Ook Didi Braat heeft wel eens met een dominee in haar spreekkamer gezeten. Er was een stel dat geen kinderen kon krijgen, maar vanuit een gereformeerde achtergrond problemen had met ivf omdat embryo's die niet teruggeplaatst werden, vernietigd zouden worden. In hun overtuiging was een embryo al een mens en een mens mag je onder geen beding doden. De dominee kwam mee om te horen hoe een vruchtbaarheidsbehandeling in zijn werk gaat. “Uitleggen wat je doet, kan al enorm helpen. Als mensen morele bezwaren hebben tegen het ontstaan van restembryo's, kunnen we aanbieden slechts één eicel te bevruchten. Normaal gesproken doen we ivf met meerdere eicellen, die allemaal worden bevrucht, zodat we het beste exemplaar kunnen selecteren en terugplaatsen. Overgebleven embryo's vriezen we in, zodat die op een later moment teruggeplaatst kunnen worden als er nog geen zwangerschap is opgetreden, of voor een volgende zwangerschap. Dan heb je meer kans op succes.”

Een andere oplossing is meerdere eicellen bij een vrouw af te nemen, er slechts eentje te bevruchten en de andere eicellen in te vriezen voor later gebruik. Omdat een eicel iets anders is dan een embryo, vervalt het bezwaar ‘overtollige embryo's creëren’ en kunnen mensen zonder gewetenswroeging geholpen worden bij hun kindervens.

Zelf zou Braat overigens niet willen spreken van het ‘vernietigen’ van een embryo. Dat legt ze stellen graag uit. “Als een eicel is bevrucht, kijken we eerst of de cellen door delen. Gebeurt dat niet, dan is een embryo niet levensvatbaar. Alleen embryo's die wel door delen, worden ingevroren en later ontdooid. Sommige overleven dat weer niet. Als we ze uit de stikstof halen en er niets mee doen, houdt het leven gewoon op.”

Even voor de duidelijkheid: een embryo is in dit geval microscopisch materiaal in een rietje, niet te zien met het blote oog. Mensen mogen het ontdooid rietje ook ophalen. Laatst meldde zich een islamitisch stel bij de afdeling, vertelt Braat. Ze hadden een brief gekregen met de vraag of hun ingevroren embryo's moesten worden bewaard. Nee, was het antwoord, want hun gezin was compleet. Ze wilden wel graag ingaan op het aanbod om er thuis op gepaste wijze afscheid van te nemen. “Dit gebeurt per jaar een keer of zes”, zegt Braat, en het heeft lang niet altijd met religie te maken. “Ik vind het wel mooi.”

Actieve levensbeëindiging

Het Radboudumc is gespecialiseerd in fertiliteitspreservatie, ofwel: mensen die kanker hebben (gehad), helpen bij hun kindervens. Zo wordt bijvoorbeeld een spoed-ivf-behandeling gedaan waarbij eicellen (of embryo's) worden ingevroren voordat vrouwen een chemokuur ondergaan. Na de ziekte kunnen eicellen ontdooid worden en in het geval van bevruchting worden teruggeplaatst in de baarmoeder. Maar wat nou als je als gevolg van kanker geen baarmoeder meer hebt? “Wij hebben de raad van bestuur van ons ziekenhuis gevraagd de mogelijkheid van zwangerschappen via een draagmoeder te onderzoeken”, vertelt Braat. “We merken dat de maatschappelijke vraag over die optie vaker wordt gesteld. Dat verplicht ons hier

In het fertiliteitslab.

goed en zorgvuldig over na te denken. Momenteel oriënteren we ons op de mogelijkheid om draagmoederschap aan te bieden. De komende maanden zoeken we uit wat dit voor ons ziekenhuis zou betekenen.”

Ze wil er maar mee zeggen dat het Radboudumc geen conservatief ziekenhuis is – niet meer. Collega Arno van Heijst van de afdeling neonatologie schreef onlangs een brief aan de juridische afdeling. Stel nu dat op zijn afdeling een baby zou liggen die ondraaglijk en uitzichtloos leed en de arts zou na zorgvuldige afweging met zijn team besluiten het leven van dat kind actief te beëindigen – volgens de wet is dat geoorloofd – zou hij dan rugdekking krijgen? En wat zou de raad van bestuur daarvan vinden? “Die vraag is neergelegd bij de commissie ethiek in het ziekenhuis, er is ruim over nagedacht. De uitkomst is dat levensbeëindiging in zo’n geval zou mogen.” Van Heijst werkt momenteel aan een protocol dat in werking treedt zodra zo’n uitzonderlijk geval zich voordoet in het ziekenhuis. De tijden zijn veranderd, is zijn conclusie. *

Ieder zijn (bij)geloof

Ruud de Hoop (25) master- student Burgerlijk recht

“Mijn ritueel is al jaren oud en heeft te maken met voetbal. Op een vroege zaterdagochtend, ik zal tien jaar zijn geweest, stond ik achterin als verdediger. Dit was de situatie: ik stond nog op mijn eigen helft, de bal kwam eraan gerold en ik gáf ‘m een peer. Nou, die bal vloog zo over de keeper de goal van de tegenstander in. Ik wist niet wat me overkwam. Ik was zó blij. Later vroeg ik me af waaróm het nou zo goed ging.

Toevallig had ik ‘s ochtends iets anders dan anders gedaan en dat is hoe ik aan mijn ritueel gekomen ben. Ik deed namelijk van mijn scheenbeschermers eerst de linker en toen de rechter aan. Daarna van mijn sokken weer eerst de linker en daarna de rechter. Bij mijn schoenen deed ik het andersom: eerst rechts en daarna links. Dat was – in mijn tienjarige ogen – dus wat me geluk had gebracht. Na zo’n prachtgoal kon ik niet anders dan voortaan die volgorde aanhouden bij het omkleden. En het werkte. Het heeft me kampioenschappen, toernooiwinsten en andere successen opgeleverd.

Ik voetbal nog steeds. Het ritueel geeft me houvast en een stukje extra motivatie. Als het een keer niet goed gaat, vraag ik me meteen af of ik m’n ritueel wel goed heb uitgevoerd. Dan ben ik er de volgende keer op gespitt dat ik alles in de juiste volgorde aantrek.”

HEILIG WORDEN IN ACHT STAPPEN

Heilig word je niet zo maar. Door de eeuwen heen ontwikkelde het Vaticaan een heuse procedure ter heiligverklaring. Een poging tot samenvatting in acht stappen.

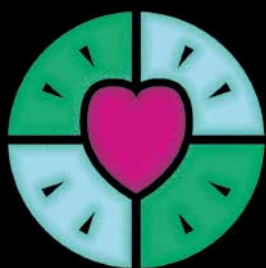
Tekst: Ken Lambeets / Illustraties: Roel Venderbosch

1

DOOD ZIJN

Meteen de belangrijkste voorwaarde om heilig verklaard te worden. Niet altijd zo evident als het lijkt.

2

EEN SMETTELOOS IMAGO HEBBEN

Een heiligverklaring is niet weggelegd voor boeven en schurken. Al meteen na iemands dood moeten mensen denken: deze man of vrouw was heel bijzonder. Die 'faam van heiligheid' moet ook lang daarna blijven doorwerken.

3

VEREERD WORDEN

'Dood ben ik pas, als jij mij bent vergeten', zong Bram Vermeulen. Voor wie heilig wil worden, geldt het omgekeerde. Wanneer iemand jaren na zijn of haar dood nog steeds wordt aanbeden, kan het bisdom een onderzoek instellen ter heiligverklaring.

4

EEN (RIJKE) AMBASSADEUR HEBBEN

Een zalig- en heiligverklaring kost niet enkel veel tijd, maar ook een smak geld. Een persoon of instantie die de zaak bepleit en de proceskosten betaalt, is een must voor de kandidaat-heilige.

5

EEN GOED MENS ZIJN GEWEEST

Een goed imago volstaat niet om heilig te worden. Alle teksten die iemand ooit heeft geschreven, worden streng onder de loep genomen. Vrienden en familie worden ondervraagd. Bij de minste twijfel over iemands goedheid, wordt het hele proces afgeblazen.

6

EEN EERSTE WONDER

Wie heilig wil zijn, moet zalig worden verklaard. Daarvoor is een wonder nodig, vrijwel altijd het herstel van een ongeneeslijk zieke na bidden tot de kandidaat-heilige. Tien onafhankelijke dokters onderzoeken de genezing en theologen bekijken of de aspirant-sint verantwoordelijk was. Een commissie van kardinalen en bisschoppen brengt daarna advies uit aan de paus.

7

EEN TWEEDE WONDER

Proficiat, u bent zalig verklaard en mag voortaan vereerd worden in het eigen bisdom. Om in de hele wereld vereerd te worden, heeft u enkel nog een tweede wonder nodig. Ook martelaren, die zonder wonder zalig verklaard kunnen worden, moeten nu over de brug komen met een mirakel. Herhaal daarom de vorige stap.

8

IN EEN GOED BLAADJE STAAN BIJ DE PAUS

Gods wegen zijn ondoorgrondelijk, maar dat geldt evenzeer voor de paus. Enkel hij beslist of en wanneer een misviering met heiligverklaring plaatsvindt op het Sint-Pietersplein in Rome. De redenen van zijn optreden zijn onbekend: die behoren tot de geheimen van het Vaticaan.

GOED OP WEG: TITUS BRANDSMA

Karmeliet en priester Titus Brandsma behoorde tot de eerste lichting hoogleraren van de Radboud Universiteit. Vanaf 1923 was hij hoogleraar in de wijsbegeerte en in de mystiek, in collegejaar 1932-1933 zelfs rector magnificus. Omdat hij zich tegen het nazisme verzette, werd Brandsma op 19 januari 1942 opgepakt. Op 26 juli 1942 overleed hij in Dachau. "Omdat hij stierf als martelaar, werd Titus Brandsma meteen zalig verklaard", vertelt

Anne-Marie Bos van het Titus Brandsma Instituut. Vervolgens had Brandsma nog één wonder nodig om heilig verklaard te worden. Dat is er ondertussen. Bos: "In 2004 had een pater-karmeliet in Florida een huidkanker die was uitgezaaid naar zijn hoofd en nek. Zijn levensverwachting was zo minimaal dat het een wonder is dat die man vandaag, veertien jaar later, nog leeft. Dat heeft hij te danken aan de verering van Titus Brandsma."

Een commissie van artsen in Florida heeft al verklaard dat het een wonder is dat de man nog in leven is. Het dossier ligt nu in het Vaticaan. "De verwachting is dat de drie commissies binnen een half jaar hun onderzoek hebben afgerond", aldus Bos. Vervolgens is het aan de paus om te beslissen of en wanneer Brandsma wordt heiligverklaard. Bos: "Als het zover is, dan komt er een groot feest."

MONNIK EN WETENSCHAPPER

Ritueelwetenschapper Thomas Quartier woont in de St. Willibrordsabdij in Doetinchem. Hij zingt psalmen en zwabbert wekelijks de gangen. Als de bel gaat voor het avondgebed, staat hij op en loopt naar de kerk. 'Schijnbaar het meest zinloze is hier de kern van het gebeuren.'

Tekst: Ken Lambeets / Fotografie: Bert Beelen

Klokslag kwart over twaalf, zes kilometer buiten Doetinchem. Het neoromaanse kerkje van de St. Willibrordsabdij – opgetrokken in bakstenen van steenfabrieken uit de Achterhoek – is voor een middagviering goed gevuld. Met de handen onder het zwarte scapulier zingen elf monniken psalmen.

Een van hen is Thomas Quartier, directeur van het Benedictijns Centrum voor Liturgische Studies aan de Radboud Universiteit en hoogleraar aan de KU Leuven. Sinds vijf jaar brengt hij drieënhalf uur per dag door op deze plek. "Het is een emotionele plaats voor mij. Ik werd verliefd op deze kerk."

Bij de benedictijnen is de wetenschapper een buitenbeentje. De monniken in de orde verlaten normaal gezien nooit de abdij. Dat geldt niet voor Quartier: twee dagen per week is hij in Nijmegen, één keer per maand in Leuven en drie weken per jaar in Rome.

Wanneer het middagebed is afgelopen, lopen de monniken een voor een naar de refter. In de kale ruimte nemen ze naast elkaar plaats aan tafel. Tijdens de lunch wordt er niet gepraat. Omdat de huidige abt vandaag drie

jaar aan het hoofd van de abdij staat, schallen de Mariavespers van Monteverdi door de boxen.

De schaal met soep wordt doorgegeven, in opperste concentratie lepelen de monniken hun borden leeg. Wanneer iedereen klaar is, komt een broeder ze ophalen op een karretje. In hoog tempo volgen de pastaschotel met vis – vegetariër Quartier krijgt een vleesvervanger – en een papje met fruit.

"Kort na mijn intreden ben ik veel aangekomen", zegt Quartier na de maaltijd bij een koffie. "Je bent hier snel geneigd veel te veel te eten. Maar nu is dat er weer af."

Benzinestation

En dan te bedenken dat de uit Kranenburg afkomstige Quartier nooit de bedoeling had om theologie te studeren. "Op mijn negentiende overleed mijn vader en wist ik niet goed wat te doen met mijn leven", zegt hij.

"Toevallig zat ik met de zoon van Herman Häring, de toenmalige decaan theologie van de Radboud Universiteit, in de klas. 'Kom bij ons studeren', zei de decaan. Ik reed iedere dag de grens over en hoefde niet eens op kamers. En

kijk, 25 jaar later ben ik nog steeds verbonden aan de universiteit."

Na zijn studie komt Quartiers carrière in een stroomversnelling. Nog voor hij gepromoveerd is, krijgt hij al een vast contract aangeboden. Hij werkt hard, gaat vaak naar internationale congressen. Quartier: "Ik was getrouwd met een wetenschappelijke loopbaan, zoals zovelen."

Wil ik dit tot mijn pensioen blijven doen, vraagt Quartier zich af op zijn 35ste. "Het was geen principiële keuze om niet te trouwen, het heeft zich gewoon nooit voorgedaan. Maar ik miste wel een soort van levensvorm."

Met de studenten was Quartier al een keer op abdijsweekend geweest in de St. Willibrordsabdij in Doetinchem. De plek trok hem aan, ook buiten het werk. "Ik heb lang gedacht dat ik enkel een spiritueel benzinestation nodig had, waar ik één keer per maand bij kon tanken. Maar de contemplatie, stilte, openheid en het betrouwbare ritme van de abdij trokken me steeds meer."

Op een bepaald moment wist Quartier: ik ben geen wetenschapper die af en toe naar de abdij trekt, maar een monnik met wetenschappelijk werk als ambacht. "Daarmee bedoel ik

'NIET IEDEREEN
MET EEN
MIDLIFECRISIS
MOET HET
KLOOSTER IN'

niet dat iedereen met een midlifecrisis het klooster in moet. Had je mij acht jaar geleden gezegd dat ik in een abdij terecht zou komen, was ik gillend weggerend. Elke dag moet je opnieuw je prioriteiten aan de kant schuiven. Als ik tegen een deadline aanhik en om tien voor vijf gaat de bel voor de vespers (het avondgebed, red.), dan loop ik naar de kerk. Schijnbaar het meest zinloze is hier de kern van het gebeuren. Dat is ontzettend heilzaam.”

Bob Dylan

Op zijn 45ste oogt Quartier, een spraakwater- val die zijn gelijke niet kent, nog steeds een beetje jongensachtig. De extraverte monnik heeft naar eigen zeggen de regelmaat van het klooster nodig om in balans te zijn. “Ik geef zeventig à tachtig publiekslezingen per jaar, soms ben ik pas om een uur ’s nachts thuis. Gelukkig raak ik niet snel uitgeput.”

Quartier neemt ons mee naar zijn klooster- cel. Met zijn snelle tred is hij niet eenvoudig bij te houden in de donkere kloostergangen. Via een lage deur belanden we in het eerste vertrek,

‘IN HET KLOOSTER HEB IK MIJN LIEFDE VOOR MUZIEK HERONTDEKT’

een kleine werkkamer met bureau, boekenkast en een bescheiden cd-collectie. In de belende slaapkamer past maar net een bed.

Aan de muur hangen, naast een handge- schilderd icoon, enkele portretten van Bob Dylan en Joan Baez. “Toen ik in het klooster intrad dacht ik: je moet alleen gregoriaans zin- gen en psalmen in Nederlandse vertaling. Maar ik heb hier ook de muziek herontdekt.”

Op de stoel ligt een sjaal van FC Köln. Met weemoed denkt Quartier terug aan de wedstrij- den van zijn favoriete club in het Rhein Energie Stadion. “Ik hoop binnenkort nog eens een voetbalwedstrijd van FC Köln bij te wonen. In mijn jeugd gingen we vaak naar Keulen. Ik

houd van de Rijnlandse openheid, speelsheid en nonchalance.”

Neveneffect

Toch gebruikt de monnik zijn klooster- cel, uitgerust met een uitstekende wiferverbinding, ook om te werken. “Scripties en dissertaties begeleid ik via Skype. Als ik het gevoel heb dat de muren op me afkomen, ga ik wel eens met een stapel- tje tentamens in de bibliotheek van de abdij zitten.”

Quartier is er rotsvast van overtuigd dat hij in de abdij een betere wetenschapper is geworden. “De jaren negentig waren de fase van de hyste- rische objectiviteitsclaim in de geestesweten-

schappen. Wie religieus of op een andere manier betrokken was, kon niet objectief zijn. Ik heb de indruk dat als ik in mijn habijt interviews houd, mensen opener zijn over wat hen bezighoudt. Ik werk dan net zo wetenschappelijk als mijn collega's. Ik merk trouwens dat veel studenten op zoek zijn naar deze geëngageerde vorm van wetenschap."

De monnik vindt een duidelijke identiteit dan ook een meerwaarde voor een geesteswetenschapper. "Door me partijdig op te stellen in mijn onderzoek, kom ik tot inzichten die ik anders nooit zou bereiken. Denk aan het gevoel voor rituelen: ik kan alleen maar echt met deelnemers in gesprek komen als ik met hen op één niveau praat. Je moet aanvoelen wat je wilt onderzoeken, er echt in stappen, anders mis je de rituele boot."

Sinds zijn intrede publiceert Quartier twee keer zo veel als voorheen. "Ondanks de vele onderbrekingen voor gebedsdiensten heb ik hier een ideaal ritme. Maar ik moet mezelf op de vingers tikken als ik zoiets zeg: dat is niet waar het in het klooster om draait."

Omdat hij vaak onderweg is, heeft Quartier relatief weinig taken in huis. Eén middag per week moet hij de gang schoonmaken. Dan loopt hij met een gigantische zwabber door de kloostergangen. Het verzamelde stof zuigt hij weg met een stofzuiger. "Ik voel me niet beter dan de andere broeders omdat ik minder taakjes heb. Soms voel ik me zelfs niet voldoende gezien. Mijn medebroeders hebben er geen idee van dat ik me te pletter werk om een boek af te krijgen."

De hoogleraar beschouwt zijn medebroeders niet als collega's, laat staan als vrienden. "In een klooster heb je een gezonde distantie nodig, anders vormen zich klikjes. Wie niet tot een bepaalde vorm van zelfrelativering in staat is, redt het hier niet. Maar over het algemeen hebben we een vrij goede omgang met elkaar."

Petekind

We lopen even naar buiten. De monnik wil ons graag het stiltecentrum tonen dat is ondergebracht in de voormalige stierenstallen die bij de abdij hoorden. Na de val van de Muur werd er massaal goedkoop vlees geïmporteerd uit het Oosten en moesten de monniken op een andere manier zien rond te komen. "We zijn helemaal zelfvoorzienend," zegt Quartier. "In het gastenverblijf is plaats voor tien individuele bezoekers en groepen tot 21 personen. Ik geef er regelmatig cursussen over onze spiritualiteit. Via mijn werk aan de universiteit en mijn lezingen breng ik ook wat geld binnen."

In de tuin verliest een oude plataan zijn bladeren, de dauw ligt als een sluier over het grasveld. In de verte klinkt het geluid van een drukke autoweg. 's Zomers maakt de monnik elke dag een wandeling rond het landgoed. Gehoorzaamheid is ook onderdeel van het kloosterleven, vertelt hij. "Als ik door Radboud Reflects gevraagd word om een lezing te geven of naar de verjaardag van mijn petekind wil, dan moet ik altijd toestemming aan de abt vragen. Als het lukt om je daaraan over te geven, sta je vrijer in het leven. Dat is natuurlijk een paradox: in gehoorzaamheid leven is de ultieme daad van ongehoorzaamheid."

Of hij voor altijd in het klooster wil blijven, vindt Quartier een 'nare vraag'. "Ik vergelijk het graag met trouwen: de meeste huwelijken lopen op de klippen, terwijl niemand ooit de bedoeling heeft om uit elkaar te gaan. Zo sta ik ook in het kloosterleven. Meer dan de helft van de mensen die intreden, zijn na een paar jaar weer weg. Na een tijdje vinden ze het niet meer

Ieder zijn (bij)geloof

Anastacia Demydenko (24), bachelorstudent politicologie

"De avond vóór de toets was ik mijn haar met shampoo. Het voelt dan alsof alle onbelangrijke informatie eruit gewassen wordt en het belangrijke blijft zitten. Daarna lees ik alle stof nog één keer door en doe meteen het licht uit. Vervolgens leg ik alle aantekeningen die ik moest leren onder mijn kussen. Als ik de volgende dag de tentamenzaal in loop, móét ik rechts achterin zitten. Ik vind het prettig wanneer er niemand achter me zit en ik de ruimte heb. Ik heb die plek echt nodig, want als ik er niet zit, raak ik in paniek. Om de plek veilig te stellen, ben ik altijd erg vroeg aanwezig.

Het klinkt misschien vreemd maar het werkt echt! Toen ik drie keer was gezakt voor mijn rijexamen, hoorde ik van een vriendin dat het helpt om rood ondergoed te dragen bij iets belangrijks. Bij de vierde poging dacht ik: *fuck it*, ik ga het gewoon doen! En toen heb ik het wél gehaald.

Ik doe deze rituelen al meer dan zeven jaar. Ik denk dat mensen bijgeloof nodig hebben, omdat het ze voor hun gevoel controle geeft over situaties. Voor een tentamen studeer je natuurlijk, maar soms kun je nog iets extra's doen."

COLUMN

Lucy's law

Lucienne van der Geld is docent notarieel recht en juridisch directeur van Netwerk Notarissen.

Huwelijksregels

Religie is een actueel onderwerp in mijn vakgebied, met name bij de huwelijksregels. Die zijn in 2018 gemoderniseerd. De algehele gemeenschap van goederen (est. 1838) is niet langer de wettelijke default. Dat is voortaan de beperkte gemeenschap van goederen. Hierdoor hoef je bij een scheiding minder te delen met je ex. Maar het is ook nog steeds mogelijk om bij de notaris huwelijksvoorwaarden te maken.

De nieuwe huwelijksregels konden in de Eerste en Tweede Kamer niet echt rekenen op de steun van de confessionele partijen: ondanks de hoge scheidingscijfers, geloven zij nog steeds in de algehele gemeenschap van goederen. Kort daarna kwamen het CDA en de CU in de regering. Ze kregen het voor elkaar dat er in het regeerakkoord een omweg staat, waarmee de algehele gemeenschap van goederen weer als wettelijke default kan worden ingevoerd. Maar zover zijn we gelukkig nog niet.

Vanuit een bepaalde islamitische geloofsovertuiging is er de praktijk van de bruidsgave of de bruidsschat. De bruidsgave is een gift van de man aan de vrouw, waarmee zij na scheiding in haar onderhoud kan voorzien. De bruidsschat daarentegen komt van de ouders van de bruid. Zowel een bruidsschat als een bruidsgave hoort niet bij de gemeenschap van goederen, maar is en blijft van de vrouw (na scheiding). De beperkte gemeenschap van goederen past hier beter bij dan de algehele gemeenschap van goederen.

Als de huwelijksregels weer op de politieke agenda komen, moeten we dan (weer) rekening houden met deze 'religieuze' belangen? Nee! En niet alleen omdat die vanuit (protestant)christelijke hoek lijken te botsen met die vanuit een islamitische leer. Partners zijn namelijk al vrij – binnen wettelijke kaders – om te regelen wat ze willen. Daarvoor hebben we huwelijksvoorwaarden! CDA en CU: onderwerp niet alle Nederlandse trouwlustigen opnieuw aan een calvinistisch huwelijksregime. De periode van 1838 tot 2018 was wat mij betreft lang genoeg!

bijzonder om 's ochtends in habijt door een pikdonkere gang te lopen of hebben ze moeite met het gemeenschapsleven."

Duiven

Het is inmiddels kwart over negen. Na de laatste viering van de dag loopt Quartier naar zijn kloostercel om nog enkele persoonlijke mailtjes te sturen. "Ik ga nooit later dan tien uur naar bed. Om kwart over vijf gaat de wekker en dan is het telkens een gevecht om op te staan, maar altijd lukt het. Toen ik student was, ging ik vaak tot 's ochtends uit. Tegenwoordig vind ik het meer rock-'n-roll om om

kwart voor zes op mijn meditatieplankje te zitten."

Quartier blijft de wetenschap en monnik zijn combineren. Toch vindt hij het wel eens lastig dat hij niet fulltime in het klooster kan zijn. "Soms haal ik de vespers net niet, omdat ik op de terugweg van de universiteit bij Duiven in de file sta. Ook als ik na een publiekslezing pas om een uur 's nachts in bed lig, zit ik de volgende ochtend om kwart over zes in de dienst. Mijn broeders zeggen soms: blijf toch lekker liggen, maar dat kan ik niet. Ik hóór daar te zijn. De verliefdheid is nog lang niet over." ★

HET RAADSEL VAN DE GELOVIGE BETA'S

In hun kantoor of lab onderzoeken ze de kosmos en de binnenkant van de mens. Daarbuiten bidden ze, gaan ze naar de kerk, werken ze zelfs als predikant. Ze zijn er nog genoeg: gelovige bètawetenschappers.

Tekst: Lara Maassen / Illustraties: emdé

Lang geleden waren kerk en universiteit nauw verweven met elkaar. Kerken richtten hun eigen universiteiten op. Anno 2018 is die combinatie minder vanzelfsprekend, nu de samenleving – en daarmee de wetenschap – voor een groot deel is gesecculariseerd. Kun je als kwantumfysicus nog wel geloven dat de wereld in zes dagen geschapen is?

Natuurlijk niet, zegt hoogleraar Wiskunde Klaas Landsman. “Een katholieke universiteit is een contradictio in terminis. De katholieke kerk berust op vier pijlers: traditie, autoriteit, dogma en geloof in wonderen. Elke daarvan is in strijd met het idee van wetenschap. Universiteiten zouden aan waarheidsvinding moeten doen, en dat wordt door religie geblokkeerd.” De Bijbel staat bol van feitelijk onjuiste beweringen, vindt Landsman. “Zowel over het ontstaan van de aarde, als over haar verdere geschiedenis, inclusief het ontstaan van het christelijk geloof zelf. Als wetenschapper moet je twee scenario's naast elkaar houden: het ontstaan van de aarde is ofwel goddelijk, ofwel een natuurproces. Alles spreekt voor het laatste.”

Het is niet dat Landsman zich niet bezighoudt met het geloof. Hij heeft tientallen boeken over de historische Jezus en verdiept zich graag in de historiciteit van religie. Zijn digitale nieuwjaarswens bevat vrijwel ieder jaar een Bijbelcitaat. De wiskundige heeft ook niets tegen gelovigen, zegt hij. Wat hem tegenstaat, zijn de mensen die

Het is wel interessant dat zo'n oud verhaal zo redelijk over een stapsgewijs ontstaan van de wereld praat. Geen oerknal en geen multiversum verklaart echt onze oorsprong. Waar komt de oerknal vandaan, waar komen die natuurwetten vandaan? Je moet altijd met een hypothese beginnen. Voor mij is deze 'hypothese' God, die benaderbaar is en een bedoeling met dit universum heeft – het laatste is inderdaad geloof.”

Onlangs was Falcke bij een podiumdiscussie met oud-minister en wetenschapper Ronald Plasterk. “Hij maakte niet zozeer de tweedeling tussen 'religie' en 'wetenschap', maar volgens hem ging het veel meer om de vraag of je – als gelovige én als wetenschapper – een open levenshouding kunt hebben. Of houd je je vast aan radicale waarheden? Natuurlijk zijn er nog steeds fundamentalistische gelovigen. Maar wie kritisch naar zijn religie én de wetenschap durft te kijken, kan die twee prima verenigen.”

Jonas en de walvis

Ook wiskundige Henk Don zegt geen moeite te hebben met het combineren van werk en geloof. Hij is gereformeerd opgevoed en nog steeds woonachtig in de Biblebelt. Naast zijn baan als universitair docent gaat hij wekelijks naar de kerk en zit hij voor de SGP in de gemeenteraad.

Zijn kantoor in het Huygensgebouw verdraagt weinig: de wiskundige formules op het krijtbord trekken als eerste de aandacht, er zijn geen kruisjes aan de muur te vinden. Don dringt het geloof niet graag op. Dat moet iedereen voor zich bepalen, vindt hij. In de wiskunde komt hij geen thema's tegen die hem in een spagaat brengen.

“Ik zie dat er wrijving is tussen wetenschap en religie, maar voor mij zijn ze niet in tegenspraak met elkaar. Bij ingewikkelde

thema's, zoals het ontstaan van de aarde, is voor mij niet duidelijk wat waarheid is. Het verhaal uit de Bijbel klinkt onwaarschijnlijk, maar tegelijkertijd is het idee van de big bang ook pas in de laatste eeuw opgekomen. Het zou me niets verbazen als dat over honderd jaar weer is bijgesteld.”

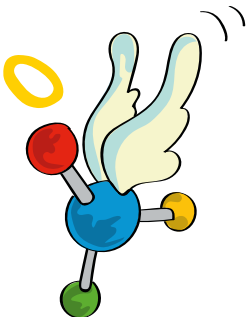
Bijbelverhalen zoals dat van Jonas en de walvis noemt Don onwaarschijnlijk, maar niet meteen onwaar. “We kunnen niet bewijzen dat Jonas echt in die vis zat, natuurlijk. Tegelijkertijd kunnen we ook niet bewijzen dat het niet zo was. Volgens mij valt dat buiten de wetenschap.” Mag dat, twijfelen aan je geloof? Don: “Er zijn wel mensen voor wie letterlijke interpretatie boven alle twijfel verheven is, maar zulke definitieve antwoorden zijn voor mij niet weggelegd.”

Octopussen

Volgens Klaas Landsman zijn er fundamentele punten te vinden waarop religie en wetenschap wel degelijk botsen. Neem de plaats van de mens in de kosmos, zegt hij. “In de wetenschap is de mens niet veel anders dan een

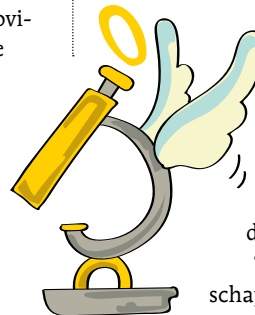
'EEN KATHOLIEKE UNIVERSITEIT IS EEN CONTRADICTIO IN TERMINIS'

zeggen dat wetenschap en religie te verenigen zijn. “Mijn ervaring is dat ze al snel om de feitelijkeheden heen draaien en een beroep doen op diepe gevoelens die ik dan kennelijk niet heb.”

Onzin, zegt hoogleraar Heino Falcke. Naast wetenschapper is de sterrenkundige lekenpredikant in het Duitse Frechen, waar hij woont. Zijn dochter studeert bijna af als predikant, thuis gaan ze elke zondag naar de kerk. Dat gaat prima samen met zijn baan als wetenschapper, zegt hij. Bij elke belangrijke carrièrestap erft hij nota bene een Bijbel uit de familie, die vervolgens thuis naast een kruisje op de kast komt te staan.

“Veel critici, maar ook sommige fundamentalisten, lezen de Bijbel alsof het een natuurkundeboek is – als een plat boek dat alleen maar technische feiten bevat”, zegt Falcke. “Dan vooronderstel je dat ik dat ook doe. Maar dat is helemaal niet waar.” Neem de schepping van de aarde. “Volgens mij zijn die zes dagen vooral een literaire keuze, die structuur geeft om over diepe vragen te kunnen praten. Genesis is een verhaal van priesters voor herders en wetenschappers, maar geen wetenschappelijk verhaal.

dier, en omgekeerd staan zoogdieren en zelfs octopussen opvallend dicht bij de mens. Beide kunnen sociaal en intelligent zijn, kunnen emoties ervaren en weten wat lijden en doodsangst is. Nederlandse biologen als Radboud-eredoctor Frans de Waal en Nobelprijswinnaar Niko Tinbergen onderschrijven dat idee al langer. In het christendom, daarentegen, krijgt de mens een unieke plaats in de kosmos. De mens, zo luidt het idee, is wezenlijk anders dan de dieren op deze aarde. Zodat we die, zonder enig bezwaar vanuit het christendom, dan ook met honderden miljoenen afslachten. Elke dag.”

Student medische biologie Jet Westerink herkent die tegenstelling. Naast haar studie is ze actief bij de christelijke Nijmeegse studentenvereniging de Navigators (NSN), waarvoor ze vorig jaar deelnam aan een gesprekskring over wetenschap en religie. “Vanuit de biologie weet ik dat mens en dier niet essentieel genetisch verschillen. Maar als ik zelf kijk naar een kat en een mens, dan denk ik toch echt dat ze wezenlijk anders zijn. De vraag is natuurlijk: zou dat onderscheid echt terug te vinden moeten zijn in ons DNA? Of heeft God de mens op een andere manier bijzonder gemaakt, zonder de biologische programmering aan te passen?”

Westerink vindt het soms lastig om zich daarover uit te spreken. “In het eerste jaar had ik een aantal vakken over de evolutie van planten en dieren. Dan grappen docenten wel eens dat er ‘ook nog mensen zijn die geloven dat de aarde is geschapen door God’ en lacht de hele zaal mee. Dan ga ik niet als enige in een zaal vol 180 mensen opstaan en zeggen ‘nou, dat ben ik dus.’”

Tweehonderd jaar

Toch zou de wetenschap volgens haar kritischer naar zichzelf mogen kijken. “Veel wetenschappelijke bevindingen ondersteunen op dit moment een atheïstisch wereldbeeld. Maar dat is ook het denkkader dat de meeste wetenschappers hebben. In Amerika zijn groepen mensen die onderzoek doen vanuit een religieus wereldbeeld. Volgens mij is dat prima. Niet om ons gelijk te halen, maar wel zodat mensen – óók wetenschappers – buiten het atheïstisch kader blijven denken.”

Ook Don vindt dat de wetenschap wel wat minder arrogant mag zijn. “Het beeld dat alleen religie vol aannames en dogma’s zit, klopt niet. In de wetenschap zijn ze net zo goed aanwezig. Neem alleen al het idee dat iets pas waar is als we het kunnen bewijzen. Dat is óók een aanname. Ik zeg niet dat die verkeerd is – maar in de wetenschap schuilen zo veel aannames en andere ideeën waaraan niet getwijfeld wordt. Religie is heus niet de enige plek waar dat gebeurt.”

Bovendien bestaat de wetenschap pas driehonderd jaar, terwijl religie er al duizenden jaren is, benadrukken Westerink en Falcke. “Het feit dat we nu pas de

vraag stellen of religie en wetenschap wel samengaan, laat ook zien hoe lang ze juist wél goed samen zijn gegaan”, zegt Falcke. “Het is pas iets van de laatste tweehonderd jaar dat we er zo’n probleem van maken. Veel belangrijke wetenschappers waren ook gelovig.”

Fanclub van Jezus

Religie kan een wetenschappelijk wereldbeeld verrijken en zin geven, zegt Falcke. “Als ik puur met een wetenschappelijke blik naar de wereld zou kijken, zie ik alleen maar deeltjes. Vragen als ‘wat is de zin van de mens?’ en ‘wat is goed of slecht?’ blijven dan onbeantwoord. Dat lijkt me gevaarlijk. Juist als wetenschappers hebben we zulke vragen nodig.”

Kunnen we religie dan beschouwen als een apart domein, dat buiten de wetenschap valt? Nee, zegt Landsman. “Wetenschap kan net zo goed de oorsprong van onze moraal of zingeving bestuderen. De conclusie is dan dat deze, net als het idee van God, niet van buiten maar van binnen de mens komt.”

Falcke: “Er zijn genoeg gebieden die niet tot de wetenschap behoren. Dat maakt ze niet meteen onwaar. Neem liefde, dat kun je ook niet bewijzen. Of hoop. Als iets niet te bewijzen valt, betekent het nog niet dat het niet bestaat.”

In de Russische natuurkundige Misha Katsnelson vindt hij een medestander. Die bekeerde zich, na een verplicht atheïstische tijd in de Sovjet-Unie, op zijn 24ste tot de Russisch-orthodoxe kerk. Inmiddels werkt hij samen met Nobelprijswinnaars, schreef hij twee boeken over geloof en wetenschap (in het Russisch) en leest hij nog steeds de Bijbel.

“In de wetenschap moeten we heel precies en gecontroleerd onderzoek doen. Maar religie kun je niet bestuderen in een lab. Dat gaat over het leven zelf.

Daarin moet je juist betrokken zijn, in plaats van jezelf er zo veel mogelijk buiten houden. Voor mij gaat het ook helemaal niet over bewijzen wat wel of niet waar is in de Bijbel. Het gaat om de manier van leven die ik eruit haal.”

Hoewel alle geïnterviewde bètawetenschappers in het Huygensgebouw rondlopen, is religie bij de koffieautomaat geen onderwerp van gesprek. “Mensen praten makkelijker over seks dan over het geloof”, constateert Falcke. “Sommige collega’s doen alsof het eigenlijk not done is om te geloven als wetenschapper. Dat vind ik vervelend. Je mist dan heel veel kennis en ook diepgang in de discussie. Als ik dan argumenten hoor, vind ik die vaak plat of polemisch. Laat ons meer over geloof praten!”

Maar het is de vraag of Landsman en de zijnen zich ooit laten overtuigen. “Wat blijft er nou van religie over, als je de feitelijke beweringen van de Bijbel niet gelooft? Een soort fanclub van Jezus?”*

‘MENSEN
PRATEN
MAKKELIJK
OVER
SEKS DAN
OVER HET
GELOOF’

NIEUWS UIT DE OR EN DE USR
www.radboudnet.nl/medezeggenschap
www.numedezeggenschap.nl

PUNT!

USR

Beste studenten,

Daar is-ie weer: een update vanuit de Universitaire Studentenraad (USR). Het jaar is goed begonnen met onze constitutieborrel in het CultuurCafé die voor iedereen toegankelijk was. Iedereen bedankt die aanwezig was!

We hebben ons als studentenraad bezig gehouden met de begroting en het jaarplan van de universiteit. Die stukken zijn ontzettend belangrijk voor de koers van de universiteit. In de begroting staat dat het welzijn van studenten een hoofdthema is dit jaar, iets wat wij als raad volledig onderschrijven.

Naast het uitpluizen van eindeloze getallen in de begroting hebben we ons ook gebogen over het nieuwe meerjarenplan op het gebied van internationalisering. Daarnaast zijn er weer nieuwe afspraken over het instellingscollegegeld en verdiepen we ons in een centraal beleid op het gebied van duurzaamheid.

Ook kijken we actief naar de beste scenario's op het gebied van de studievoorschothmiddelen. Elke faculteit heeft extra geld gekregen vanuit de overheid om te investeren in onderwijskwaliteit. Het is daarbij wel de bedoeling dat de middelen daadwerkelijk naar beter onderwijs gaan en niet naar betere koffie op de hoek van het Erasmusplein. Alhoewel we niet ontkennen dat dat laatste soms broodnodig is om de late uurtjes in de UB te overleven.

Daarnaast nemen we het BSA onder de loop en kijken leden naar digitale middelen in het onderwijs (waaronder Brightspace). Waar kan het beter en waar gaat het eigenlijk al heel goed?

Tevens doet het ons deugd om te melden dat het nieuwe meerjarenplan van de Radboud Honours Academy is ingestemd! De Honours Academy wordt toegankelijk voor alle studenten en excellentie is niet langer de norm.

Een ander belangrijk punt dat de raad onderstreept is de problemen die studenten ondervinden om op drukke momenten een studiewerkplek te vinden. Dit probleem is door ons opgepakt en we sturen zowel op de korte als op de lange termijn aan op oplossingen.

Kortom, genoeg leuke en spannende ontwikkelingen!

Vergeet ons niet te volgen op Facebook en Instagram, waar je vanaf heden ook prachtige wist-je-datjes kan vinden over onze universiteit, zoals:

#wistjedat wanneer een collegezaal te koud/heet is, je dit kunt melden via storingen@uvb.ru.nl of (024-36)33333 (5x3)? Zo kun je er voor zorgen dat het volgende keer beter is! Handig met de kou deze winter.

Lieve groeten,
 De XXIIe Universitaire Studentenraad

OR

Nieuwe overeenkomst met Arbo- en Milieudienst

De ondernemingsraad heeft instemmingsrecht op de samenwerkingsovereenkomst met de Arbo- en Milieudienst (AMD). In december ligt een verlenging van deze overeenkomst voor. In die overeenkomst staat bijvoorbeeld het aantal uren dat de universiteit afneemt voor de inzet van bedrijfsartsen, milieukundigen, bedrijfsmaatschappelijk werkers en arboverpleegkundigen. Mede op aandringen van de OR is besloten om de samenwerking met de AMD te evalueren; deze evaluatie zal begin 2019 plaatsvinden. Niet alleen de diensten van de AMD zullen hierbij bekeken worden, maar ook de wijze waarop de universiteit deze diensten gebruikt. Zo is de vraag of alle leidinggevenden voldoende op de hoogte zijn van hoe ze om moeten gaan met zieke werknemers. Ook is het niet zeker dat de preventiemedewerkers binnen de universiteit de juiste bijscholing ontvangen. De evaluatie heeft als doel hierover helderheid te krijgen, voordat een volgende overeenkomst afgesloten wordt. In afwachting van de resultaten van de evaluatie wordt de dienstverleningsovereenkomst tussen AMD en universiteit met één jaar verlengd.

FOTO: GETTY IMAGES

RELIGIE OP DE CAMPUS

De enige echte **PEDELLENSTAF** staat in een zware ijzeren kluis. De zilveren staf is het attriboot van de ceremoniemeester van de universiteit, de pedel, en bijna even oud als de universiteit zelf. De katholieke burgers van Nijmegen gaven 'm in 1924 cadeau. De pedel stampt ermee op de vloer bij academische plechtigheden en dat heeft de staf geen goed gedaan. Door intensief gebruik is-ie licht beschadigd geraakt. Sinds het jaar 2000 is daarom een replica in gebruik, met belletjes die klinken tijdens plechtigheden. Beide staffen zijn voorzien van een Christusfiguur op een met rozen omgeven wereldbol en de wapens van Nederland, de stad Nijmegen en de Nijmeegse universiteit. De oorspronkelijke staf komt alleen de kluis nog uit bij vieringen buiten de campus, in de Sint-Stevenskerk of de Vereeniging. "Ik heb dan toch liever de echte", zegt pedel Nico Bouwman.

Foto: Julie de Bruin

Docent Olaf Koeneman is de tweede van links

De jongensdroom van The Yearlings

Na een pauze van twaalf jaar krijgt de nieuwe plaat van de Utrechtse altcountry-band The Yearlings niets dan lof. 'Skywriting is veel persoonlijker dan ons vroegere werk', zegt frontman en docent Engelse taal-kunde Olaf Koeneman. Op 18 januari treden The Yearlings op in Merleyn.

Tekst: Ken Lambeets / Foto: René Martens

Al sinds 1999 maken The Yearlings muziek op het snijvlak van gitaar-pop en country. Twee succesvolle platen en tientallen optredens later, ging de groep in 2006 uit elkaar. "Mensen waren bezig met gezinnen maken", zegt Olaf Koeneman terwijl hij rustig achteroverleunt in zijn kamer in het Erasmusgebouw.

Vier jaar geleden begon het opnieuw te kriebelen bij de docent Engelse taalkunde. "Inmiddels hadden alle bandleden hun gezinnetjes op orde", zegt hij. "Ik dacht: ze vinden het vast leuk om 's avonds weer het huis uit te mogen. Dat bleek te kloppen (*lacht*)."

En nu is er *Skywriting*. De nieuwe plaat van The Yearlings krijgt de ene positieve recensie na de andere. Onlangs kregen de mannen nog vier bollen in de *Volkskrant*. Kenners vergelijken hun muziek graag met die van R.E.M. en ook invloeden van Wilco, Ryan Adams en The Jayhawks zijn duidelijk te horen.

De 48-jarige Koeneman is niet enkel de aanjager, een van de twee zangers en gitarist van de groep, hij schreef ook de muziek en de teksten van de meeste nummers op de plaat. "Maar uiteindelijk krijgen de liedjes pas echt vorm in de oefenruimte", zegt de Utrechter.

Een recensent schreef dat jullie muziek 'volwassener, voller, gelaagder en krachtiger' is geworden.

"We hebben onszelf verbaasd. Toen we pas begonnen, wilden we iets doen in de stijl van onze voorbeelden. Nu is onze muziek veel meer een staalkaart van alles waar ik naar luister. We wilden het beter doen dan ons vorige werk, ook op technisch vlak. De plaat is bovendien persoonlijker geworden. Misschien moet je wel ouder en zelfverzekerder zijn om meer over jezelf te schrijven. Destijds bleef ik vager of had ik het over andere typetjes in plaats van over mezelf. De rem is eraf."

In 'My Deliverance' zing je: *I'm older now / I don't need a motorcycle / standing on the lawn / I don't need no retro car / but I picked up my guitar.*

"Dat nummer gaat over enthousiast zijn over onze nieuwe start, terwijl de omgeving erg is veranderd. Veel groepjes die vroeger samen met ons speelden, zijn er niet meer. Dat voelt goed maar tegelijk ook heel vreemd. Met de bands die zijn overgebleven voel ik een diepe verwantschap. We zijn de laatsten der Mohikanen die niet veel anders kunnen dan platen maken."

Wat doen vier bollen in de Volkskrant met de frontman van The Yearlings?

"Toen ik die ochtend een appje van onze drummer kreeg, was ik echt euforisch. De recensenten van de Volkskrant krijgen wagonladingen muziek opgestuurd. Ik had nooit gedacht dat ze ons zouden recenseren, laat staan zo positief."

'IK HAD NOOIT GEDACHT DAT DE VOLKSKRANT ONS ZOU RECENSEREN'

Het is een jongensdroom die uitkomt. Er stromen nu meer optredens binnen, het aantal luisteraars op Spotify neemt toe."

Koeneman denkt even na, enkele druppels regen tikken op het raam. "Als je jong bent, is alles vanzelfsprekend. Maar als je een verantwoordelijke baan hebt en een gezin zoals de andere jongens in de band, ligt het niet voor de hand een goeie plaat te maken. De dankbaarheid voor de erkenning is groter dan vroeger."

Luister je op kantoor vaak naar muziek?

"Nooit. Muziek is iets voor 's avonds en in het weekend. Collega's en studenten weten wel dat ik een bandje speel, maar ik loop er niet mee te koop."

Toch zijn er raakvlakken tussen mijn werk en onze muziek. Bij het bedenken van een taalkundige theorie probeer je een intuïtie te vinden die iets begrijpelijk maakt en daar koppel je een zekere techniek aan, net zoals je bij het schrijven van een liedje op zoek moet naar melodische oplossingen. Op een bepaald moment neem je genoegen met de gedachte die je hebt geformuleerd of met de melodie die je hebt gecomponeerd. Maar muziek maken blijft natuurlijk veel gevoelmatiger dan de wetenschap." *

TIPS

Je kunt natuurlijk alle stadskranten uitpluizen, honderden sites afgaan of je abonneren op een veel te frequente nieuwsbrief om erachter te komen wat Nijmegen de komende tijd te bieden heeft op cultuurgebied. Maar je kunt ook gewoon achterover leunen en vertrouwen op de mening van Vox.

UITGAANTIPS

THIJS VAN BEUSEKOM (25) IS
HOOFDREDACTEUR VAN NIJMEGEN
CULTUURSTAD EN SCHRIJFT VOOR VOX.

YALLAH! YALLAH!

22 december, Merleyn

Deze stapavond staan de klanken uit het Midden-Oosten centraal: Marokkaanse en Palestijnse hiphop, reggaeton uit Egypte en Israël, trap uit Syrië, speed dabke uit Libanon. Naast dj's ook een live optreden van het Irakese Babylon Trio.
23.00 uur. 10 euro.

PLAKKEN & SCHUREN

26 december, LUX

Op Tweede Kerstdag kun je na het diner plakken en schuren in LUX. Het café wordt dan omgetoverd tot dansvloer. Verschillende Nijmeegse dj's draaien r&b en dancehall. Neem desnoods je hele familie mee!
23.00 uur. Gratis.

DISKODIP: MR. SCRUFF ALL NIGHT LONG

18 januari, Doornroosje

Mr. Scruff draait al bijna dertig jaar legendarische avonden aan elkaar. Verschillende genres komen aan bod: jazz, house, hiphop en disco. Alles uiteraard voorzien van de bekende visuals.
23.00 uur. 18,50 euro.

LUISTERTIPS

TED VAN AANHOLT (23) IS MASTER-STUDENT FILOSOFIE, RECENSANT BIJ 3VOOR12 GELDERLAND EN CONCERT-FOTOGRAAF.

BRUUT!

12 december, Brebl

BRUUT! is in Nijmegen om jou te laten dansen. Dit swingende jazzkwartet weet elk voetje van de vloer te krijgen met zwoele saxofoonsolo's en rollende orgelpartijen. Ook voor liefhebbers van mannen in pakken is de band de moeite waard: BRUUT! won in 2016 *Esquire*-award voor 'best geklede band'.
20.30 uur. 15 euro.

SPINVIS

13 december, LUX

De Nederlandse grootmeester van het singer-songwritergenre komt met zijn nieuwe muziekvoorstelling *In Werkelijkheid* naar LUX. Verwacht een audiovisueel meesterwerk met oude en nieuwe liedjes, over een wereld die de onze zou kunnen zijn.
20.30 uur. 19,50 euro.

EUT + FOXLANE

18 december, Merleyn

EUT gaat hard. Vorig jaar speelde de band elke stad plat tijdens de Popronde. Dit jaar was EUT volgens 3voor12 de beste act van festival Noorderslag. Samen met Foxlane, winnaar van studentenbandwedstrijd Kaf en Koren in 2017, staan de bandleden garant voor een avond pop met een rauw randje.
22.00 uur. 11 euro.

ZIEN-TIPS

BAS DORRESTEIJN (24) IS VICEVOORZITTER VAN CULTUUR OP DE CAMPUS, LID VAN DE FILMCOMMISSIE EN STUDENT BESTUURSKUNDE.

YELLOW SUBMARINE

12 december, Theaterzaal C

Een bijzondere filmvertoning in Theaterzaal C. *Yellow Submarine* (1968) is een geanimeerde film van The Beatles, waarin zij gewapend met hun onvergetelijke muziek de Blue Meanies proberen te verslaan.
19.30 uur. Gratis.

EUROPESE DAG VAN DE KORTE FILM

21 december, LUX

Tijdens de Europese Dag van de Korte Film draait in LUX een gevarieerd programma met internationale prijswinnaars waaronder *De Spelende Mens*, de winnaar van de publieksprijs Go Short 2018 en *Hallo Salaam*, die vertoond is op veel grote nationale en internationale festivals.
19.30 uur.

IK, MARIA VAN GELRE

Tot en met 6 januari, Museum Het Valkhof
Bewonder een van de grootste Nederlandse middeleeuwse kunstschaten: het gebedenboek van Maria van Gelre. Samen met onderzoekers van de Radboud Universiteit volg je als bezoeker Maria's boeiende levensreis.
Studenten 6,25 euro.

ADVERTENTIE

Autoverhuur Nijmegen
 Autoverhuur Nijmegen
 Nieuwe Dukenburgseweg 13, 6534 AD, Nijmegen
 Postbus 1130, 6501 BC Nijmegen
 Tel. 024-3817161

AGENDA

MEDEDELINGEN OF BERICHTEN
KUNT U STUREN NAAR:
REDACTIE@VOX.RU.NL

ALGEMEEN

25 JANUARI, 20.00 uur: Nacht van de Mystiek. Mystieke teksten zijn van alle tijden en staan vol met interessante reflecties over de liefde. Ervaar de mystieke liefdeswereld tijdens een avond vol voordrachten, theater en muziek, georganiseerd door het Titus Brandsma Instituut.
Locatie: Stadsschouwburg Nijmegen.

STUDENTENKERK

www.ru.nl/studentenkerk

24 DECEMBER, 21.30 uur: Kerstviering. Kom naar de Nederlandstalige oecumenische viering en vier samen kerst. Locatie: Studentenkerk.

29 JANUARI, 19.00 uur: Start nieuwe rouwgroep studenten. Leer onder begeleiding van John Hacking en een (studenten)psycholoog omgaan met je verdriet om de dood van een dierbare.
Locatie: Studentenkerk.

PERSONEELSVENIGING

www.ru.nl/pv

11 DECEMBER, 10.30 uur: Wandelen in Nijmegen en omgeving (7 km). Neem deel aan een korte wandeling door de regio Nijmegen. Routes en vertrekpunten worden bij aanmelding bekendgemaakt.

2 JANUARI, 10.00 uur: Sportief wandelen in Nijmegen en omgeving. Zin in een grotere uitdaging? Maak samen met Radboud Senioren een wandeling van 12 à 15 km. Routes en vertrekpunten worden bij aanmelding bekendgemaakt.

CULTUUR OP DE CAMPUS

www.ru.nl/cultuuroppdecampus

6 DECEMBER, 15.30 uur: Cultuursalon. Tegen welke obstakels loop je aan als je als student, kunstenaar of artiest wilt ontplooiën in de stad? Discussieer mee tijdens een middag vol kunst, muziek en poëzie en kom netwerken. Locatie: Theaterzaal C.

Radboud Reflects

www.ru.nl/radboudreflects

11 DECEMBER, 20.00 uur: Polen en Hongarije. Het einde van de rechtsstaat? Lezing en gesprek met jurist Paul Bovend'Eert en politicoloog Anna van der Vleuten. In Polen en Hongarije staat de rechtsstaat onder druk. Voor de Europese Commissie is de maat vol. Wat zijn de consequenties?
Locatie: LUX.

12 DECEMBER, 19.30 uur: Maria van Gelre in beeld. Lezing door kunsthistoricus Johan Oosterman. Was Maria van Gelre de powervrouw van de Middeleeuwen? Kom luisteren wat we van haar beroemde gebedenboek kunnen leren.
Locatie: Collegezaalcomplex.

8 JANUARI, 19.30 uur: *Black '47*. Film en discussie over de Ierse hongersnood met literatuurwetenschappers Marguërite Corporaal en Chris Cusack. Welke invloed heeft de catastrofe van 1845-1851 op het Ierland van vandaag?
Locatie: LUX.

10 JANUARI, 19.30 uur: Rituelen. Waarom we niet zonder kunnen. Lezing door filosoof Herman De Dijn. Van vuurwerk met oud en nieuw tot liefdes-

10 DECEMBER, 20.00 uur: Winterverhalen. Koud buiten? Kom glühwein en warme chocolademelk drinken terwijl je luistert naar winter- en kerstverhalen. Locatie: Theaterzaal C.

11 DECEMBER, 20.00 uur: Stukafest Kick-off. Op 6 februari vindt de Nijmeegse editie plaats van studentenkamerfestival Stukafest. Koop nu alvast je kaartje en geniet van live muziek van The Hazzah. Locatie: Cultuurcafé.

19 DECEMBER, 19.30 uur: Santa's Choice. Zin in de feestdagen? Neem alvast een voorproefje met Kloosterkino's selectie aan alternatieve kerstfilms. Locatie: Theaterzaal C.

9 JANUARI, 19.30 uur: Filmvertoning van *The Butterfly Effect*. Neem je vrienden mee en kijk deze cultklassieker alsof het weer 2004 is. *Change one thing, change everything*. Locatie: Theaterzaal C.

29 JANUARI, 20.00 uur: Nootuitgang. De Nijmeegse singer-songwritercompetitie voor studenten is terug. Kom genieten van het muzikale talent dat de campus rijk is. Locatie: Theaterzaal C.

FOTO: MARJOLEIN VAN DIEJEN

slotjes aan bruggen: mensen zijn rituele wezens. Rituelen geven ons een gevoel van betekenis en betovering, stelt Herman De Dijn.

Locatie: Collegezalencomplex.

15 JANUARI, 19.30 uur: The Political Activism of Pussy Riot. Discussie met Maria Alyokhina, een van de oprichters van de Russische punkband Pussy Riot. Wat zijn hun feministische en antikapitalistische ideeën? En waarom kiest Pussy Riot voor muziek als vorm van verzet? Locatie: Stadsschouwburg.

21 JANUARI. Zinloos leven. Hoe doe je dat? Filosofische werkplaats met filosoof Annemarie van Stee. Onderzoek waarom je leven soms zinlozer lijkt dan anders en wat het leven betekenisvol maakt. Locatie: Studio LUX.

30 JANUARI, 19.30 uur: Op transport. Holocaust Memorial Day Getuigenis door overlevende Mieke van Creveld. Zij was zes jaar oud toen ze met haar ouders in kamp Westerbork belandde. Kom luisteren naar haar indrukwekkende verhaal, over hoe ze als jong joods meisje de Holocaust overleefde. Locatie: Aula.

HET GEDICHT

LEV AVITAN
IS DIT COLLEGE-
JAAR CAMPUS-
DICHTER. IEDERE
MAAND SCHRIJFT HIJ
EEN GEDICHT
VOOR VOX.

Het wezen

het wezen van God
was liefde
ik hoop dat diens aard
dat weerspiegelt
in de zorg uitgedragen
aan eenieder

FOTO: GETTY IMAGES

COLOFON

Vox is het onafhankelijke magazine van de Radboud Universiteit.

Redactie-adres: Thomas van Aquinostraat 1,
Postbus 9104, 6500 HE Nijmegen,
Tel: 024-3612112
redactie@vox.ru.nl
www.voxweb.nl / @voxnieuws

Redactie: Leoni Andriessen, Annemarie Haverkamp
(hoofdredacteur), Ken Lambeets, Mathijs Noij,
Jozien Wijkhuijs, Martine Zuidweg (bladcoördinator)

Eindredactie: Lydia van Aert

Columnisten: Lucienne van der Geld

Aan dit nummer werkten mee: Ted van Aanholt,
Lev Avitan, Thijs van Beusekom, Pim ten Broeke,
Kayleigh Jansen, Lara Maassen, Robin Oosthout,

Stan van Pelt, Mickey Steijaert, Aimée van Zutphen

Fotografie: Dick van Aalst, Bert Beelen, Julie de
Bruin, Marjolein van Diejen, Duncan de Fey,
Tom Hessels, Erik van 't Hullenaar

Illustraties: emdë, JeRoën Murré,
Roel Venderbosch

Vormgeving en opmaak:
gloedcommunicatie, Nijmegen

Advertenties: Bureau van Vliet

Tel: 023-5714745

zandvoort@bureauvanvliet.com

Druk: MediaCenter Rotterdam

